

საქართველოს სახალხო
დამცველის აპარატი

წყალსა და სანიტარიაზე
უფლების ხელმისაწვდომობა
საქართველოს
საჯარო სკოლებში

სპეციალური ანბარიში

2018

დოკუმენტი მომზადებულია ფინეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროს
მხარდაჭერით, პროექტის, „წყალსა და სანიტარიაზე ადამიანის
უფლების ხელმისაწვდომობა“, ფარგლებში

შინაარსი

შესავალი	4
კვლევის მეთოდოლოგია	5
1. უფლება წყალსა და სანიტარიაზე	6
1.1. უფლება წყალსა და სანიტარიაზე ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალში	6
1.2. წყალსა და სანიტარიაზე ადამიანის უფლების კომპონენტები	10
1.2.1. ნორმატიული შინაარსი	10
1.2.2. პროცედურული გარანტიები	12
1.3. კავშირი სხვა უფლებებთან	13
1.4. სახელმწიფოს ვალდებულება უფლების დაცვის უზრუნველსაყოფად	14
2. უფლება წყალსა და სანიტარიაზე ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებში	16
2.1. ჯანმრთელობის დაცვასთან დაკავშირებული რისკები და შესაძლო ზიანი	19
2.2. ეროვნული კანონმდებლობა ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებში წყალსა და სანიტარიაზე მისაწვდომობის სფეროში	20
2.3. საჯარო სკოლებში სასმელი წყლის ხარისხსა და უვნებლობაზე ზედამხედველობის რეგულირება	23
3. წყალსა და სანიტარიაზე ხელმისაწვდომობის უფლების რეალიზაცია პრაქტიკაში ..	25
4. სკოლებში ჩატარებული მონიტორინგის შედეგები	30
4.1. შიდა რეგულაციები წყლისა და სანიტარიის სფეროში	30
4.2. ხელმისაწვდომობა წყალმომარების ობიექტებსა და ჰიგიენურ საშუალებებზე	31
4.3. სკოლების წყალმომარებისა და სანიტარიული ობიექტების მუშაობის შეფასება	33
4.4. სკოლის საპირფარეოებში არსებული მდგომარეობა	35
4.5. ფიზიკური გარემოს დალაგება; სადეზინფექციო საშუალებები და ნარჩენების გატანა	37
4.6. სკოლებში წყლის უვნებლობის მონიტორინგი	39
4.7. სკოლებში ჰიგიენის სწავლების საკითხები	40
4.8. ღონისძიებები წყლის, სანიტარიისა და ჰიგიენის დაცვის ნორმების გასაუმჯობესებლად	41
დასკვნა	42
რეკომენდაციები	43
დანართი №1: საჯარო სკოლებში წყალმომარების ობიექტებისა და საპირფარეოების მდგომარეობის ამსახველი ფოტომასალა	85

შესავალი

წყალსა და სანიტარიაზე ხელმისაწვდომობა ადამიანის უფლებების განუყოფელი და არსებითი ნაწილია, რადგან ადამიანის სიცოცხლის და ჯანმრთელობის დაცვის, ღირსეული განვითარების პროცესში, მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია. ამასთან, წყალსა და სანიტარიაზე ხელმისაწვდომობა ბავშვის კეთილდღეობის პრინციპის განხორციელების აუცილებელი პირობაა¹.

ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებში წყლის, სანიტარიისა და ჰიგიენის სათანადო პირობებზე ხელმისაწვდომობა კანონით დაცული უფლებაა. გაეროს ბავშვის უფლებების კომიტეტის თანახმად, ბავშვის საუკეთესო ინტერესები უნდა ეფუძნებოდეს მის ფიზიკურ, ემოციურ, სოციალურ და საგანმანათლებლო საჭიროებებს; ხოლო უვნებელი სასმელი წყალი, ისევე როგორც სანიტარულ-ჰიგიენური პირობების მოწესრიგება, არსებითია სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის უფლებათა რეალიზებისთვის². აღსანიშნავია, რომ მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციის (WHO) შეფასებით, დაბინძურებული წყლის მიღება აფერხებს ბავშვის ფსიქო-ფიზიკურ განვითარებას³.

მიუხედავად იმისა, რომ გაეროს მდგრადი განვითარების მიზნები (SDG)⁴ და გაეროს ბავშვის უფლებების კომიტეტი მოუწოდებენ სახელმწიფოებს, ეროვნულ დონეზე უზრუნველყონ წყალსა და გამართულ სანიტარიულ-ჰიგიენურ პირობებზე ხელმისაწვდომობა⁵, აღნიშნული მოთხოვნის ეროვნულ დონეზე განხორციელება მაინც მნიშვნელოვან პრობლემად რჩება.

საქართველოს სახალხო დამცველის, როგორც ადამიანის უფლებადაცვითი ეროვნული ინსტიტუტის პრაქტიკა, ცხადყოფს, რომ საქართველო წყლის და სანიტარიის ხელმისაწვდომობის კუთხით არსებითი გამოწვევების წინაშე დგას. განსაკუთრებით პრობლემურია ბავშვთა საღმრთედო და საგანმანათლებლო დაწესებულებებში არსებული მდგომარეობა. საქართველოს სახალხო დამცველის 2017 წლის საპარალამენტო ანგარიშის მიხედვით, 94 საჯარო სკოლას წყალი საერთოდ არ მიეწოდება; ქვეყნის მასშტაბით მდებარე 2084 საჯარო სკოლიდან მხოლოდ მცირე ნაწილში თუ მოწმდება წყლისა და სანიტარიული

¹ Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 15 (2013) on the right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health (art.24), paragraph 2 (c)

² Concluding Observations on the Third Periodic Report of Georgia, Committee on the Rights of the Child 2008, &44

³ Guidelines for drinking-water quality, 4th edition, incorporating the 1st addendum

მასალა ხელმისაწვდომია ვებგვერდზე: http://www.who.int/water_sanitation_health/publications/drinking-water-quality-guidelines-4-including-1st-addendum/en/ [ბოლოს ნანახია 29.10.2018].

⁴ Sustainable Development Goals, “17 Goals to transform our world”, Goal 6: Ensure access to water and sanitation for all.

⁵ Concluding observations on the third Periodic Report of Georgia, Committee on the Rights of the Child 2008, &46.

ნორმების დაცვა, თუმცა, გადაუჭრელ პრობლემად რჩება შემოწმების შედეგად გამოვლენილი დარღვევების აღმოფხვრა და ეფექტიანი რეაგირების მექანიზმის შემუშავება.

სკოლებში არსებულ მძიმე მდგომარეობას ადასტურებს წინამდებარე მონიტორინგის შედეგებიც. კერძოდ, 2018 წლის განმავლობაში საჯარო სკოლებში განხორციელებულმა ვიზიტებმა გამოავლინა, რომ სკოლების დიდ ნაწილში ნაკლებად ხელმისაწვდომია სასმელი და ტექნიკური გამოყენების წყალი; წყალმომარების ობიექტები და საპირფარეშოები გაუმართავი ან მოუწესრიგებელია, რიგ შემთხვევებში, იკვეთება ანტისანიტარული მდგომარეობაც; გამოიკვეთა წყლისა და სანიტარიის უფლების შესახებ სკოლის თანამშრომელთა და მოსწავლეთა ცნობიერების პრობლემა და მათი არასათანადო ინფორმირებულობა სკოლაში მომდინარე სასმელი წყლის უსაფრთხოების თაობაზე, რაც განსაკუთრებით ყურადსაღებია იმ პირობებში, როდესაც შემოწმებული დაწესებულებებიდან 71.3%-ში წყლის უვნებლობის მონიტორინგი არასდროს განხორციელებულა.

საქართველოს სახალხო დამცველის აპარატმა, წინამდებარე კვლევა ფინეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროს პროექტის, „უსაფრთხო წყალსა და სანიტარიაზე ადამიანის უფლებათა ხელმისაწვდომობა“, ფარგლებში მოამზადა. ანგარიშში განხილულია წყალსა და სანიტარიაზე ხელმისაწვდომობის უფლება, მისი განხორციელების მნიშვნელობა და საქართველოში არსებული გამოწვევები.

კვლევის მეთოდოლოგია

საქართველოს სახალხო დამცველის აპარატმა კვლევაზე მუშაობისას გამოიყენა კვლევის შერეული მეთოდი; განხორციელდა როგორც სამაგიდო კვლევა და გაანალიზდა საერთაშორისო და ადგილობრივი კანონმდებლობა, ასევე, საჯარო სკოლებში ადგილზე მონიტორინგის გზით გადამოწმდა არსებული რეგულაციების პრაქტიკაში შესრულება და მასზე მონიტორინგის არსებული პრაქტიკა. კვლევის ფარგლებში ასევე მოეწყო ფოკუს ჯგუფები საჯარო სკოლების მოსწავლეებთან.

მონიტორინგის მეთოდოლოგია ემყარებოდა გაეროს ადამიანის უფლებათა უმაღლესი კომისიის მიერ შემუშავებულ ისეთ სახელმძღვანელო პრინციპებს⁶, როგორებიცაა სარწმუნო და ზუსტი ინფორმაციის მოპოვება, კონფიდენციალობის დაცვა, სანდოობა, მიუკერძოებლობა, ობიექტურობა, სენსიტიურობა და პროფესიონალიზმი.

მონიტორინგის საწყის ეტაპზე განისაზღვრა და შემუშავდა მონიტორინგის ძირითადი ინსტრუმენტები, ინფორმაცია გამოვითხოვეთ საქართველოს განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროდან, სამიზნე ზოგადსაგანმანათლებლო

⁶გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ადამიანის უფლებების უმაღლესი კომისარი, „სახელმძღვანელო ადამიანის უფლებების მონიტორინგის შესახებ“, პროფესიული ტრენინგების სერია N7, თავი 5, ძირითადი პრინციპები, ქენევა, ISBN 92-1-154137-9.

დაწესებულებები კლასტერული მეთოდის გამოყენებით შეირჩა. მონიტორინგის მიზნებისათვის შეირჩა როგორც მცირე, ისე - საშუალო და დიდ კონტინგენტის სკოლები; განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილდა სოფლად და მაღალმთიან რეგიონებში მდებარე საჯარო სკოლებზე. დაგეგმვის შემდგომ ეტაპზე განისაზღვრა კვლევის რაოდენობრივი შერჩევის დიზაინი, როგორც ორსაფეხურიანი სტრატეგიული. ყოველივე ეს კი, სკოლების სპეციფიკის გათვალისწინებით, მიღებული შედეგების განზოგადების საშუალებას იძლევა.

საველე ვიზიტები განხორციელდა 108 საჯარო სკოლაში. მონიტორინგი ეყრდნობოდა რაოდენობრივი და თვისობრივი მეთოდების ფარგლებში შემუშავებულ 2 სახის ინსტრუმენტს: შესამოწმებელ დაწესებულებათა ვიზუალური დათვალიერების კითხვარს და სკოლის ადმინისტრაციასთან ჩასატარებელი ინტერვიუს კითხვარს; კვლევის ფარგლებში მოეწყო ფოკუს ჯგუფები V-VII კლასების მოსწავლეებთან; მონიტორინგის ფარგლებში, ასევე შევისწავლეთ ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებების შინაგანაწესი, დირექტორისა და სხვა პასუხისმგებელი პირების ბრძანებები/განკარგულებები და სხვა შესაბამისი დოკუმენტაცია.

1. უფლება წყალსა და სანიტარიაზე

1.1. უფლება წყალსა და სანიტარიაზე ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალში

ადამიანის უფლება წყალსა და სანიტარიაზე აღიარებულია არაერთი საერთაშორისო დოკუმენტით. მიუხედავად იმისა, რომ პირდაპირი ჩანაწერი მსგავსი უფლების არსებობაზე არ არის ასახული ადრეულ ეტაპზე შექმნილ ისეთ უმნიშვნელოვანეს აქტში, როგორიცაა ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია (1948), წყალზე უფლების ამოკითხვა შესაძლებელია დეკლარაციის 25-ე მუხლში: „ყველას აქვს უფლება ჰქონდეს ცხოვრების ისეთი დონე, საკვების, ტანსაცმლის, საცხოვრებლის, სამედიცინო და საჭირო სოციალური მომსახურების ჩათვლით, რომელიც აუცილებელია თვითონ მისი და მისი ოჯახის ჯანმრთელობისა და კეთილდღეობის შესანარჩუნებლად...“.

წყალზე უფლების ყველაზე მრავლისმომცველი მოწესრიგების შექმნას საფუძვლად დაედო ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ უფლებათა საერთაშორისო პაქტი (1966), რომლის თანახმადაც, მონაწილე სახელმწიფოებმა აღიარეს თითოეული ადამიანის უფლება, „მას და მის ოჯახს ჰქონდეს ცხოვრების სათანადო დონე, შესაფერისი კვების, ტანისამოსის და ბინის ჩათვლით“.⁷ მართალია, დეკლარაციის მსგავსად, არც პაქტის ტექსტი აკეთებს პირდაპირ მითითებას წყალზე უფლებასთან დაკავშირებით, თუმცა 2002 წლის ნოემბერში ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ უფლებათა კომიტეტმა №15 ზოგად კომენტარში

⁷ ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტი, მუხლი 11, ნაწილი 1.

დასახელებული რეგულირების ფარგლებში მოაქცია უფლება წყალზე⁸ და განმარტა იგი, როგორც ყველას უფლება საკმარის, უსაფრთხო, მისაღებ, ფიზიკურად და ეკონომიკურად ხელმისაწვდომ წყალზე პირადი და საყოფაცხოვრებო მოხმარებისთვის.⁹

წყლის და სანიტარიის კუთხით არსებული პრობლემები, მისი თანხლები ჯანმრთელობის და ეკონომიკური თვალსაზრისით არსებული შედეგების გათვალისწინებით, მეტად თვალსაჩინოდ გამოიკვეთა მეოცე საუკუნის მეორე ნახევარში.¹⁰ აღნიშნულმა, თავის მხრივ, უფრო დეტალური სამართლებრივი ჩარჩოს არსებობის აუცილებლობა წარმოაჩინა. შედეგად, მრავალ საერთაშორისო დოკუმენტში პირდაპირ გაიწერა ადამიანის უფლება წყალსა და სანიტარიაზე.¹¹ აღსანიშნავია, რომ საერთაშორისო საზოგადოებაში არ არსებობს ერთიანი პოზიცია წყლისა და სანიტარიის უფლებრივ ურთიერთიმართებასთან დაკავშირებით. საერთაშორისო ინსტიტუტების ნაწილი უფლებას წყალსა და სანიტარიაზე მოიაზრებს როგორც ერთ განუყოფელ უფლებას. თუმცა, მეორე მოსაზრებით, წყალი და სანიტარია ორ დამოუკიდებელ უფლებად უნდა განვიხილოთ, მათი რეალიზაცია პოლიტიკურ

⁸ ადამიანის უფლებათა უმაღლესი კომისიის ოფისი (OHCHR), გაეროს განსახლების პროგრამის მმართველო საბჭო (UN-HABITAT), ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაცია (WHO), უფლება წყალზე, საინფორმაციო ბიულეტენი №35, გვ. 4, ხელმისაწვდომია ვებგვერდზე: <<http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet35en.pdf>> [ბოლოს ნანახია 24.11.2018].

⁹ გაეროს ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ უფლებათა კომიტეტი (CESCR), ზოგადი კომენტარი №15: უფლება წყალზე (პაქტის მე-11 და მე-12 მუხლები), 20 იანვარი 2003, E/C.12/2002/11, პარ.2, ხელმისაწვდომია ვებგვერდზე: <http://www2.ohchr.org/english/issues/water/docs/CESCR_GC_15.pdf> [ბოლოს ნანახია 24.11.2018].

¹⁰ კ. დე ალზუკერე, ვ. როუფი, სწორ გზაზე, წყლისა და სანიტარიის უფლების რეალიზების კარგი პრაქტიკა, გვ. 25, ხელმისაწვდომია ვებგვერდზე: <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Water/BookonGoodPractices_en.pdf> [ბოლოს ნანახია 24.11.2018].

¹¹ *ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ კონვენციის* (1979) მე-14 მუხლის თანახმად, „მონაწილე სახელმწიფოები იღებენ ყველა საჭირო ზომას სასოფლო რაიონებში ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის აღმოსაფხვრელად, რათა მამაკაცთა და ქალთა თანასწორობის საფუძველზე, უზრუნველყონ მათი მონაწილეობა სასოფლო რაიონების განვითარებაში და ასეთი განვითარებისაგან სარგებლის მიღებაში. კერძოდ, ასეთ ქალებს უზრუნველყოფენ უფლებით, სარგებლობდნენ ცხოვრების ჯეროვანი პირობებით, განსაკუთრებით საბინაო პირობებით, სანიტარიული მომსახურებით, ელექტრო და წყალმომარაგების, აგრეთვე ტრანსპორტით და კავშირგაბმულობის საშუალებებით“;

ბავშვის უფლებების შესახებ კონვენციის (1989) 24-ე მუხლის თანახმად, „მონაწილე სახელმწიფოები ... მიმართავენ საჭირო ღონისძიებებს, რათა ებრძოლონ დაავადებებსა და საკვების ნაკლებობას, მათ შორის ... უზრუნველყონ საკმარისი ყუათიანი სურსათითა და სუფთა სასმელი წყლით, გარემოს დაბინძურების საფრთხისა და რისკის გათვალისწინებით“;

შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უფლებების კონვენციის (2006) 28-ე მუხლის თანახმად, „მონაწილე სახელმწიფოები აღიარებენ შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უფლებას სოციალურ დაცვაზე, ამ უფლებით შეზღუდული შესაძლებლობის საფუძველზე აღმოცენებული ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე გამოყენების უფლებას და იღებენ შესაბამის ზომებს მისი დაცვისა და რეალიზებისათვის, მათ შორის, უზრუნველყოფენ შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთათვის სუფთა წყლის მიღების, შესაბამისი და ხელმისაწვდომი მომსახურების, საშუალებებისა და ასევე შეზღუდულ შესაძლებლობასთან დაკავშირებული სხვა დახმარების მისაწვდომობას“.

პრეფერენციებზე რომ არ იყოს დამოკიდებული.¹² წინამდებარე დოკუმენტში აღნიშნული ღირებულებები, უფლებათა ნორმატიული შინაარსის მჭიდრო ურთიერთკავშირის გათვალისწინებით, ერთობლივად განიხილება.

წყალსა და სანიტარიაზე უფლების სრულყოფილი რეალიზების თვალსაზრისით, უმნიშვნელოვანესი დოკუმენტია აგრეთვე „ტრანსსასაზღვრო წყალსადინარებისა და საერთაშორისო ტბების გამოყენებისა და დაცვის შესახებ“ გაეროს ევროპის ეკონომიკური კომისიის 1992 წლის კონვენციის ოქმი „წყლისა და ჯანმრთელობის შესახებ“ (ლონდონის ოქმი). ოქმის შესაბამისად, მონაწილე სახელმწიფოები იღებენ ვალდებულებას, დაადგინონ ეროვნული და ადგილობრივი მიზნები წყალსა და სანიტარიაზე ხელმისაწვდომობის, წყლის ხარისხის, წყალმომარაგებისა და სანიტარიის სისტემების მუშაობის უზრუნველსაყოფად და განავითარონ მსგავსი მიზნების შესრულების მონიტორინგის სისტემა.¹³ ამასთან, საყურადღებოა, რომ ოქმი ითვალისწინებს იმგვარი სამართლებრივი, ადმინისტრაციული და ეკონომიკური ჩარჩოს შექმნას, რომელშიც უზრუნველყოფილი იქნება, მათ შორის, კერძო სექტორის ჩართულობა.¹⁴ საქართველომ ლონდონის ოქმის რატიფიცირების (სავალდებულო აღიარების) პროცესის ინიცირება მოახდინა 2017 წლის მარტში, თუმცა 2017 წლის დეკემბერში განხორციელებულ სამთავრობო სტრუქტურულ ცვლილებებზე მითითებით, გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ პროცესის გაგრძელება მიზანშეწონილად მიიჩნია ახალი სამთავრობო ინიცირების საფუძველზე. საკითხის განახლების თაობაზე მიმართვა სამინისტროს მხრიდან ამ დროისთვის არ განხორციელებულა.¹⁵

გარდა ამისა, სასმელი წყლის სტანდარტები, მონიტორინგის სისტემა, მომხმარებლისთვის ინფორმაციის მიწოდების მექანიზმები და შესაბამისი ეროვნული კანონმდებლობის მიღება გათვალისწინებულია ადამიანის მოხმარებისთვის განკუთვნილი წყლის ხარისხის შესახებ ევროკავშირის დირექტივით (98/83/EC) და წყლის პოლიტიკის სფეროში საზოგადოებრივი მოქმედებისათვის ჩარჩოს შემუშავების შესახებ ევროკავშირის დირექტივით (2000/60/EC, ე.წ. „ჩარჩო დირექტივა“). საქართველოს ხსენებული დირექტივების დებულებების შესრულების ვალდებულება ნაკისრი აქვს ასოცირების შესახებ შეთანხმებით.¹⁶ აღნიშნული ვალდებულების შესრულების მიზნით, საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ, გაეროს ევროპის ეკონომიკური კომისიის (UNECE) ხელშეწყობით,

¹² კ. დე ალბუკერკე, ვ. როუფი, სწორ გზაზე, წყლისა და სანიტარიის უფლების რეალიზების კარგი პრაქტიკა, გვ. 27, ხელმისაწვდომია ვებგვერდზე: <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Water/BookonGoodPractices_en.pdf> [ბოლოს ნანახია 24.11.2018].

¹³ იქვე, გვ. 48.

¹⁴ იქვე.

¹⁵ საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროს 2018 წლის 20 მარტის №01/10850 წერილი.

¹⁶ ასოცირების შესახებ შეთანხმება, ერთი მხრივ, საქართველოსა და მეორე მხრივ, ევროკავშირის და ევროპის ატომური ენერგიის გაერთიანებას და მათ წევრ სახელმწიფოებს შორის, მუხლი 302.

შეიმუშავა „წყლის რესურსების მართვის შესახებ“ კანონის პროექტი, რომლის წარდგენა საქართველოს პარლამენტში დაგეგმილი იყო 2018 წლის დეკემბრამდე.¹⁷

2015 წლის 25 სექტემბერს, გაეროს წევრმა ქვეყნებმა, გლობალური თანამშრომლობის გზით სიღარიბის აღმოსაფხვრელად, პლანეტის დასაცავად და მშვიდობისა და კეთილდღეობის უზრუნველსაყოფად ყველასათვის, გაწერეს მდგრადი განვითარების მიზნები (SDGs).¹⁸ თითოეული მიზანი 2030 წლამდე შესასრულებელ ამოცანებს მოიცავს.

დღის წესრიგი კიდევ ერთხელ აღიარებს უფლებას უსაფრთხო სასმელ წყალსა და სანიტარიაზე და 17 მიზანს შორის გამოყოფს წყლისა და სანიტარიის საყოველთაო ხელმისაწვდომობისა და მდგრადი მართვის უზრუნველყოფას (მიზანი 6). აღნიშნული მიზანი მოიცავს ექვს ამოცანას:

- უსაფრთხო და ხელმისაწვდომ სასმელ წყალზე საყოველთაო, უნივერსალური და თანაბარი ხელმისაწვდომობის მიღწევა;
- ადეკვატურ და თანაბარ სანიტარიასა და ჰიგიენაზე საყოველთაო ხელმისაწვდომობის მიღწევა და ღია დეფეკაციის აღმოფხვრა, განსაკუთრებული ყურადღების გამახვილებით ქალთა და გოგონათა და მოწყვლად სიტუაციებში მყოფი პირების საჭიროებებზე;
- წყლის ხარისხის გაუმჯობესება დაბინძურების შემცირებით, დანაგვიანების აღმოფხვრით და სახიფათო ქიმიკატებისა და მასალების გაბნევის მინიმუმამდე შემცირებით, დაუმუშავებელი ჩამდინარე წყლების პროპორციის განახევრებით და ნარჩენების გადამუშავებისა და უსაფრთხო ხელახალი გამოყენების არსებითად გაზრდით გლობალურად;
- წყლის მოხმარების ეფექტიანობის არსებითად გაზრდა ყველა სექტორში და მტკნარი წყლის მდგრადი ამოღებისა და მიწოდების უზრუნველყოფა წყლის სიმწირესთან გასამკლავებლად და იმ ადამიანთა რიცხვის არსებითად შემცირება, რომლებიც წყლის სიმწირეს განიცდიან;
- წყლის რესურსების ინტეგრირებული მართვის განხორციელება ყველა დონეზე, მათ შორის, შესაბამის შემთხვევებში ტრანსსასაზღვრო თანამშრომლობით;
- წყალთან დაკავშირებული ეკოსისტემის, მათ შორის, მთების, ტყეების, ჭაობების, მდინარეების, წყლიანი ჰორიზონტებისა და ტბების დაცვა და აღდგენა.

დღის წესრიგი ასევე გაწერს ორ დამატებით ამოცანას, რომლებიც ზემოაღნიშნული ამოცანების განხორციელების საშუალებებს შეეხება:

- საერთაშორისო თანამშრომლობის გაფართოება და შესაძლებლობების გაძლიერების მხარდაჭერა განვითარებადი ქვეყნებისთვის წყალთან და სანიტარიასთან დაკავშირებულ

¹⁷ გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს 2018 წლის 24 აპრილის N3382/01 წერილი.

¹⁸ ჩვენი სამყაროს გარდაქმნა: 2030 წლის დღის წესრიგი მდგრადი განვითარებისთვის, გაეროს გენერალური ასამბლეა, 21 ოქტომბერი 2015, A/RES/70/1, ინფორმაცია ხელმისაწვდომია ვებგვერდზე: <http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E> [ბოლოს ნანახია: 24.11.2018].

აქტივობებსა და პროგრამებში, მათ შორის, წყლის შეგროვებაში, ფილტრაციაში, წყლის ეფექტიან გამოყენებაში, ჩამდინარე წყლების დამუშავებაში, გადამუშავებისა და ხელახალი გამოყენების ტექნოლოგიებში;

- წყლისა და სანიტარიის მართვის გაუმჯობესებაში ადგილობრივი თემების მონაწილეობის მხარდაჭერა და გაძლიერება.

1.2. წყალსა და სანიტარიაზე ადამიანის უფლების კომპონენტები

1.2.1. ნორმატიული შინაარსი

წყალსა და სანიტარიაზე უფლების ნორმატიული შინაარსი მოიცავს შემდეგ ელემენტებს: მიღებადობა (availability), ხარისხი (quality), მისაღებობა (acceptability), ფიზიკური ხელმისაწვდომობა (accessibility) და ფინანსური ხელმისაწვდომობა (affordability).¹⁹

- *მიღებადობა* - წყალმომარაგება თითოეული ადამიანისთვის უნდა იყოს უწყვეტი და საკმარისი პირადი და საყოფაცხოვრებო გამოყენებისთვის, რაც, ჩვეულებრივ, მოიცავს წყლის დაღვევას, პირად სანიტარიას, ტანსაცმლის რეცხვას, საკვების მომზადებას, პირად და საყოფაცხოვრებო ჰიგიენას. მიღებადი წლის რაოდენობა უნდა შეესაბამებოდეს ჯანდაცვის საერთაშორისო ორგანიზაციის სახელმძღვანელო მითითებებს.²⁰ ზოგიერთ ინდივიდსა და ჯგუფს შესაძლოა ესაჭიროებოდეს დამატებითი წყლის რესურსი ჯანმრთელობის, კლიმატისა და სამუშაო პირობების გათვალისწინებით.²¹

მიღებადობის კრიტერიუმის დასაკმაყოფილებლად, წყალმომარაგება უნდა იყოს საკმარისად განგრძობადი იმისთვის, რათა უზრუნველყოს ყველა საჭიროების დაკმაყოფილება ხარისხის შენარჩუნების პირობებში.²² თავის მხრივ, რაოდენობის კომპონენტთან მიმართებით, მხედველობაშია მისაღები, რომ ყველა საყოფაცხოვრებო საჭიროების დაკმაყოფილება შესაძლებელია ერთ სულ მოსახლეზე დღეში დაახლოებით 100 ლიტრი წყლით.²³

¹⁹ უსაფრთხო სასმელი წყლისა და სანიტარიის ხელმისაწვდომობასთან დაკავშირებულ ადამიანის უფლებათა ვალდებულებების საკითხზე დამოუკიდებელი ექსპერტის ანგარიში, კატარინა დე ალბუკერკე, გაეროს გენერალური ასამბლეა, 1 ივლისი 2010, A/HRC/15/31/Add.1, პარ. 15, ინფორმაცია ხელმისაწვდომია ვებგვერდზე: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/15session/A.HRC.15.31.Add.1_en.pdf> [ბოლოს ნანახია 24.11.2018].

²⁰ ინფორმაცია ხელმისაწვდომია ვებგვერდზე: <<http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/254637/9789241549950-eng.pdf?sequence=1>> [ბოლოს ნანახია 26.11.2018].

²¹ გაეროს ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ უფლებათა კომიტეტი, ზოგადი კომენტარი N15: უფლება წყალზე (პაქტის მე-11 და მე-12 მუხლები), 20 იანვარი 2003, E/C.12/2002/11, პარ. 12, ხელმისაწვდომია ვებგვერდზე: <http://www2.ohchr.org/english/issues/water/docs/CESCR_GC_15.pdf> [ბოლოს ნანახია 24.11.2018].

²² უსაფრთხო სასმელი წყლისა და სანიტარიის ხელმისაწვდომობასთან დაკავშირებულ ადამიანის უფლებათა ვალდებულებების საკითხზე დამოუკიდებელი ექსპერტის ანგარიში, კატარინა დე ალბუკერკე, გაეროს გენერალური ასამბლეა, 1 ივლისი 2010, A/HRC/15/31/Add.1, პარ.19.

²³ იქვე.

ამასთან, უფლების უზრუნველსაყოფად, აუცილებელია შესაბამისი სერვისებით აღჭურვილი სანიტარიული ობიექტების საკმარისი რაოდენობა, რათა ლოდინის დრო არ იყოს არაგონივრულად ხანგრძლივი.²⁴

- *ბარისხი* - პირადი თუ საყოფაცხოვრებო გამოყენებისთვის საჭირო წყალი უნდა იყოს უსაფრთხო, შესაბამისად, ადამიანის ჯანმრთელობისთვის საფრთხის შემცველი მიკრო-ორგანიზმებისგან, ქიმიური ნივთიერებებისა და რადიოლოგიური რისკებისგან თავისუფალი.²⁵

სანიტარიული ობიექტები უნდა იყოს ჰიგიენის თვალსაზრისით უსაფრთხოდ გამოყენებადი. კერძოდ, თავიდან უნდა იქნას აცილებული ადამიანების და ცხოველების, მათ შორის, მწერების, კონტაქტი ფეკალიებთან. ამასთან, უზრუნველყოფილი უნდა იყოს უსაფრთხო წყალსა და საპონზე ხელმისაწვდომობა. უსაფრთხოების თვალსაზრისით, უმნიშვნელოვანესი ასპექტია მენსტრუალური, ანალური და გენიტალური ჰიგიენაც.²⁶

- *მისაღებობა* - წყალს უნდა ჰქონდეს მისაღები ფერი, არომატი და გემო.²⁷ სანიტარიის კუთხით კი, მისაღებობა ხშირად მოითხოვს საჯარო სივრცეში ქალებისა და კაცებისთვის, ხოლო სკოლებში - გოგონებისა და ბიჭებისთვის განცალკევებული ობიექტების არსებობას.²⁸
- *ფიზიკური ხელმისაწვდომობა* - წყალი, წყლის სისტემები და სერვისები ხელმისაწვდომი უნდა იყოს ყველასთვის დისკრიმინაციის გარეშე. კერძოდ, წყალი, სათანადო წყლის სისტემები და სერვისები უნდა იყოს მოსახლეობის ყველა ნაწილისთვის უსაფრთხო დისტანციაზე. საკმარისი, უსაფრთხო და მისაღები წყალი ხელმისაწვდომი უნდა იყოს საცხოვრებელში, სასწავლო დაწესებულებასა და სამუშაო ადგილას, ან მათ უახლოეს მიდამოებში. წყლის ყველა სისტემა და სერვისი უნდა იყოს სათანადო ხარისხის, კულტურის შესაფერისი და უნდა პასუხობდეს გენდერულ, ბიორიტმულ და პირად მოთხოვნილებებს. წყლის სისტემებსა და სერვისებზე წვდომისას უზრუნველყოფილი უნდა იყოს ფიზიკური უსაფრთხოება.²⁹ აღნიშნული მოთხოვნები აგრეთვე ვრცელდება

²⁴ იქვე, პარ. 18.

²⁵ გაეროს ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ უფლებათა კომიტეტი, ზოგადი კომენტარი N15: უფლება წყალზე (პაქტის მე-11 და მე-12 მუხლები), 20 იანვარი 2003, E/C.12/2002/11, პარ. 12.

²⁶ უსაფრთხო სასმელი წყლისა და სანიტარიის ხელმისაწვდომობასთან დაკავშირებულ ადამიანის უფლებათა ვალდებულებების საკითხზე დამოუკიდებელი ექსპერტის ანგარიში, კატარინა დე ალბუკერკე, გაეროს გენერალური ასამბლეა, 1 ივლისი 2010, A/HRC/15/31/Add.1, პარ.22.

²⁷ გაეროს ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ უფლებათა კომიტეტი, ზოგადი კომენტარი N15: უფლება წყალზე (პაქტის მე-11 და მე-12 მუხლები), 20 იანვარი 2003, E/C.12/2002/11, პარ. 12.

²⁸ უსაფრთხო სასმელი წყლისა და სანიტარიის ხელმისაწვდომობასთან დაკავშირებულ ადამიანის უფლებათა ვალდებულებების საკითხზე დამოუკიდებელი ექსპერტის ანგარიში, კატარინა დე ალბუკერკე, გაეროს გენერალური ასამბლეა, 1 ივლისი 2010, A/HRC/15/31/Add.1, პარ.26.

²⁹ გაეროს ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ უფლებათა კომიტეტი, ზოგადი კომენტარი N15: უფლება წყალზე (პაქტის მე-11 და მე-12 მუხლები), 20 იანვარი 2003, E/C.12/2002/11, პარ. 12.

სანიტარიული დაწესებულებების მიმართ.³⁰ წყლისა და სანიტარიის ობიექტებზე უწყვეტი ხელმისაწვდომობის უზრუნველსაყოფად, აუცილებელია მათი რეგულარული მოვლა და დასუფთავება.³¹

- **ეკონომიკური ხელმისაწვდომობა** - წყალი, წყლისა და სანიტარიის ობიექტები და სერვისები ეკონომიკურად ხელმისაწვდომი უნდა იყოს ყველასთვის. მოწყობის, მოვლის, წყლის დამუშავების და ფეკალური მასების დაცლის სერვისებისთვის გადასახადმა არ უნდა შეზღუდოს ისეთი ძირითადი საქონლისა და სერვისების შეძენის შესაძლებლობა, როგორებიცაა: საჭმელი, საცხოვრებელი, ჯანდაცვის სერვისები და განათლება. გასათვალისწინებელია, რომ აღნიშნული ელემენტი არ მოითხოვს სერვისების უფასოდ მიწოდებას. თუმცა როდესაც გარკვეული პირები, ობიექტური მიზეზების გათვალისწინებით, მოკლებულნი არიან სანიტარიასა და წყალზე წვდომას, სახელმწიფო ვალდებულია, უზრუნველყოს მათთვის ამგვარი შესაძლებლობის მინიჭება.³²

1.2.2. პროცედურული გარანტიები

გარდა ზემოაღნიშნული ელემენტებისა, განსახილველი უფლების სრულყოფილად რეალიზების უზრუნველსაყოფად, აუცილებელია შემდეგი გარანტიების შექმნა: დისკრიმინაციის აკრძალვა, ჩართულობა, ანგარიშვალდებულება, ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობა და მდგრადობა.³³

- **დისკრიმინაციის აკრძალვა** - წყალი, წყლისა და სანიტარიის ობიექტები და სერვისები, როგორც ნორმატიულ დონეზე, ისე ფაქტობრივად, ხელმისაწვდომი უნდა იყოს ყველასთვის, მათ შორის, მოსახლეობის ყველაზე მოწყვლადი და მარგინალიზებული ჯგუფებისთვის.³⁴ ასეთი ჯგუფები მოცემულ შემთხვევაში მოიცავს მომთაბარე და მოგზაურ თემებს, სოფლად მცხოვრებ მოსახლეობას, დაკავებულებს და დაპატიმრებულებს, ბუნებრივი კატასტროფების მსხვერპლებს, ბუნებრივი კატასტროფის საფრთხის წინაშე მყოფი ტერიტორიების მოსახლეობას, მშრალ ან ნახევრად მშრალ ტერიტორიებზე ან პატარა კუნძულებზე მცხოვრებ პირებს.³⁵

³⁰ უსაფრთხო სასმელი წყლისა და სანიტარიის ხელმისაწვდომობასთან დაკავშირებულ ადამიანის უფლებათა ვალდებულებების საკითხზე დამოუკიდებელი ექსპერტის ანგარიში, კატარინა დე ალბუკერკე, გაეროს გენერალური ასამბლეა, 1 ივლისი 2010, A/HRC/15/31/Add.1, პარ. 30.

³¹ იქვე, პარ. 31.

³² იქვე, პარ. 34.

³³ იქვე, პარ. 37-39.

³⁴ გაეროს ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ უფლებათა კომიტეტი, ზოგადი კომენტარი N15: უფლება წყალზე (პაქტის მე-11 და მე-12 მუხლები), 20 იანვარი 2003, E/C.12/2002/11, პარ. 12.

³⁵ უსაფრთხო სასმელი წყლისა და სანიტარიის ხელმისაწვდომობასთან დაკავშირებულ ადამიანის უფლებათა ვალდებულებების საკითხზე დამოუკიდებელი ექსპერტის ანგარიში, კატარინა დე ალბუკერკე, გაეროს გენერალური ასამბლეა, 1 ივლისი 2010, A/HRC/15/31/Add.1, პარ. 45.

- *ჩართულობა* - ჩართულობა უნდა იყოს აქტიური, თავისუფალი და შედეგიანი და შესაბამისად, მხოლოდ კონსულტაციითა და ინფორმაციის მიწოდებით არ უნდა შემოიფარგლებოდეს. აღნიშნული გარანტია ითვალისწინებს მოთხოვნებისა და მოსაზრებების გამოხატვის და გადაწყვეტილებებზე ზეგავლენის რეალურ შესაძლებლობას.³⁶
- *ანგარიშვალდებულება* - უფლებით სარგებლობისთვის აუცილებელია მკაფიოდ იყოს გაწერილი შესაბამისი მხარეების (მათ შორის, მომსახურების მიმწოდებლების) ფუნქციები და ვალდებულებები. აგრეთვე, უზრუნველყოფილი უნდა იყოს სხვადასხვა დაწესებულებას შორის თანამშრომლობა.³⁷
- *ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობა* - წყალსა და სანიტარიაზე უფლების კონტექსტში, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, ინფორმაციის მიწოდება ცნობიერების ამაღლების გზით, მათ შორის, უსაფრთხო სანიტარიის მნიშვნელობასთან დაკავშირებით.³⁸ ამასთან, ქალაქსა და ქალაქგარეთ არსებული წყლის მარაგისა და მიწოდების ადგილმდებარეობის შესახებ ინფორმაციის გამოქვეყნება ხელს უწყობს წყლის რესურსებზე ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესებას. გარდა ამისა, წყლის რესურსების შესახებ მონაცემების (ადგილმდებარეობა, გამოყენება, ხარისხი, ინვესტიციები და სხვა საკითხები) პროაქტიული გამოქვეყნება შესაძლებელს ხდის ფართო საზოგადოების ჩართულობას სერვისის გაუმჯობესებაში.³⁹
- *მდგრადობა* - უსაფრთხო და საკმარის წყალზე სათანადო ხელმისაწვდომობის უზრუნველსაყოფად, თავიდან უნდა იქნას აცილებული წყლის დაბინძურება და ჭარბი წყალდლევა.⁴⁰

1.3. კავშირი სხვა უფლებებთან

წყალსა და სანიტარიაზე უფლება აუცილებელი წინაპირობაა სხვა ისეთი უფლებებით სარგებლობისთვის, როგორებიცაა, განათლების, სათანადო საცხოვრებლის, ჯანმრთელობის, სიცოცხლის, შრომის უფლებები, სასტიკი, არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის ან

³⁶ იქვე, პარ. 49.

³⁷ იქვე, პარ. 60.

³⁸ იქვე, პარ. 63.

³⁹ ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი (IDFI), გაეროს 2030 წლის მდგრადი განვითარების მიზნების განხორციელების შესახებ (ღია მმართველობის პარტნიორობის გზამკვლევი სპეციალური გამოშვება), გვ. 23, ხელმისაწვდომია ვებგვერდზე: <<https://idfi.ge/public/upload/Meri/OGP-Geo.PDF>> [ბოლოს ნანახია 24.11.2018].

⁴⁰ უსაფრთხო სასმელი წყლისა და სანიტარიის ხელმისაწვდომობასთან დაკავშირებულ ადამიანის უფლებათა ვალდებულებების საკითხზე დამოუკიდებელი ექსპერტის ანგარიში, კატარინა დე ალბუკერკე, გაეროს გენერალური ასამბლეა, 1 ივლისი 2010, A/HRC/15/31/Add.1, პარ. 66.

სასჯელის აკრძალვა და სხვ.⁴¹ ამასთან, აღნიშნული უფლება წარმოადგენს გენდერული თანასწორობის უზრუნველყოფისა და დისკრიმინაციის აღმოფხვრის აუცილებელ ელემენტს.

წყალსა და სანიტარიაზე უფლება ცხოვრების სათანადო დონის უზრუნველსაყოფად აუცილებელი ერთ-ერთი გარანტიაა, იმის გათვალისწინებით, რომ ის გადარჩენის უმთავრესი წინაპირობაა.⁴² უსაფრთხო სასმელ წყალსა და სანიტარიაზე წვდომის შეზღუდული ხელმისაწვდომობა მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ჯანმრთელობის უფლებაზე. დაბინძურებული წყალი და სანიტარიის ნაკლებობა დიარეისა და სხვა მომაკვდინებელი დაავადებების გამომწვევი ფაქტორია. წყლის შეგროვება და ტარება შორეული წყაროებიდან მძიმე ტვირთია, განსაკუთრებით, ქალებისა და ბავშვებისთვის. საცხოვრებელ სახლში წყლისა და სანიტარიის არარსებობა, ასევე წამოჭრის ფიზიკური უსაფრთხოების საკითხსაც. მსგავს შემთხვევებში, ქალებსა და ბავშვებს უწევთ საერთო ტუალეტებით სარგებლობა ან ღია სივრცეში დეფეკაცია, ამ დროს კი, იზრდება მათი შევიწროების ან მათზე სხვაგვარი თავდასხმის რისკი.⁴³

ბუნებრივია, წყალი და სანიტარია მჭიდროდ არის დაკავშირებული ეკონომიკურ, სოციალურ და გარემოსდაცვით სხვა მნიშვნელოვან საკითხებთანაც, რის გამოც აღნიშნული კომპონენტები მდგრადი განვითარების სხვა მიზნებშიც ფიგურირებს; მათ შორის, სიღარიბის ყველა ფორმის აღმოფხვრის მიზნით (მიზანი 1) განსაზღვრულია ძირითადი სერვისების ხელმისაწვდომობა (ამოცანა 1.4); წყლით გადამდები დაავადებების დამარცხებითა (ამოცანა 3.3) და წყლის დაბინძურებით გამოწვეული სიკვდილიანობისა და ავადობის რიცხვის არსებითად შემცირებით (ამოცანა 3.9) მოიაზრება ჯანსაღი ცხოვრებისა და კეთილდღეობის უზრუნველყოფა (მიზანი 3); ინკლუზიური და თანასწორი განათლების უზრუნველყოფისა და ყველასთვის უწყვეტი სწავლის შესაძლებლობის შექმნის (მიზანი 4) მისაღწევ საშუალებად გაწერილია ყველასთვის უსაფრთხო, არამალადობრივი, ინკლუზიური და ეფექტიანი სასწავლო გარემოს უზრუნველყოფა (ამოცანა 4.a).

1.4. სახელმწიფოს ვალდებულება უფლების დაცვის უზრუნველსაყოფად

ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტის მე-2 მუხლის გათვალისწინებით, სახელმწიფოები იღებენ ვალდებულებას, მათთვის ხელმისაწვდომი რესურსის მაქსიმალური გამოყენებით, მიიღონ ზომები წყალსა და სანიტარიაზე უფლების პროგრესულად სრული რეალიზაციისთვის ყველა სათანადო

⁴¹ ადამიანის უფლებათა უმაღლესი კომისიის ოფისი (OHCHR), გაეროს განსახლების პროგრამის მმართველო საბჭო (UN-HABITAT), ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაცია (WHO), უფლება წყალზე, საინფორმაციო ბიულეტენი №35, გვ. 12.

⁴² გაეროს ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ უფლებათა კომიტეტი, ზოგადი კომენტარი N15: უფლება წყალზე (პაქტის მე-11 და მე-12 მუხლები), 20 იანვარი 2003, E/C.12/2002/11, პარ. 3.

⁴³ ადამიანის უფლებათა უმაღლესი კომისიის ოფისი (OHCHR), გაეროს განსახლების პროგრამის მმართველო საბჭო (UN-HABITAT), ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაცია (WHO), უფლება წყალზე, საინფორმაციო ბიულეტენი №35, გვ. 12-13.

საშუალებით, საკანონმდებლო ზომების მიღების ჩათვლით. ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ უფლებათა კომიტეტის მითითებით, უფლება წყალსა და სანიტარიაზე, როგორც სხვა უფლებები, წარმოშობს სამი ტიპის სახელმწიფო ვალდებულებას: პატივისცემა (respect), დაცვა (protect) და შესრულება (fulfil).⁴⁴

- **პატივისცემის ვალდებულება**

პატივისცემის ვალდებულების თანახმად, სახელმწიფოებმა თავი უნდა შეიკავონ წყალსა და სანიტარიაზე უფლებით სარგებლობაში პირდაპირი ან არაპირდაპირი ჩარევისგან. ვალდებულება მოიცავს თავის შეკავებას, *inter alia*: იმგვარი პრაქტიკისგან ან აქტივობისგან, რომელიც ზღუდავს ან კრძალავს თანაბარ წვდომას სათანადო წყალზე; წყლის უკანონო შემცირების ან დაბინძურებისგან (მაგალითად, დაბინძურება სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული ობიექტებისგან ან იარაღის გამოცდის შედეგად).⁴⁵

- **დაცვის ვალდებულება**

დაცვის ვალდებულება სახელმწიფოებისგან მოითხოვს, მოახდინონ წყალსა და სანიტარიაზე უფლებით სარგებლობაში მესამე პირთა ჩარევის პრევენცია. მესამე პირებში იგულისხმება ინდივიდები, ჯგუფები, კორპორაციები და სხვა ორგანიზაციები. ამ მიზნით, ვალდებულება მოიცავს, *inter alia*, საჭირო და ეფექტიანი საკანონმდებლო ზომების მიღებას. გასათვალისწინებელია, რომ როდესაც წყლის სერვისებს მესამე პირები აკონტროლებენ, სახელმწიფოებმა უნდა უზრუნველყონ მათ მიერ სათანადო წყლის მიწოდება, რისთვისაც ნორმატიულ დონეზე გათვალისწინებულ უნდა იქნას საზოგადოების ჩართულობა, მონიტორინგის სისტემა და ჯარიმები კანონდარღვევებისთვის.⁴⁶

- **შესრულების ვალდებულება**

შესრულების ვალდებულება შესაძლოა დაიყოს ხელშეწყობის, სტიმულირებისა და უზრუნველყოფის ვალდებულებად. ხელშეწყობის ვალდებულება სახელმწიფოებისგან მოითხოვს, მიიღონ პოზიტიური ზომები, რათა დაეხმარონ ინდივიდებსა და საზოგადოებებს წყალსა და სანიტარიაზე უფლებით სარგებლობაში. სტიმულირების ვალდებულება სახელმწიფოებისგან მოითხოვს, უზრუნველყოს წყლის ჰიგიენური გამოყენების, წყლის რესურსების დაცვის და წყლის დაბინძურების მინიმიზების მეთოდების სწავლება. სახელმწიფოები ამავდროულად ვალდებული არიან, უზრუნველყონ ინდივიდების ან ჯგუფის მიერ უფლების რეალიზება, როდესაც ისინი ამგვარ შესაძლებლობას მოკლებულნი არიან ობიექტური მიზეზებით.⁴⁷

⁴⁴ გაეროს ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ უფლებათა კომიტეტი, ზოგადი კომენტარი N15: უფლება წყალზე (პაქტის მე-11 და მე-12 მუხლები), 20 იანვარი 2003, E/C.12/2002/11, პარ. 20.

⁴⁵ იქვე, პარ. 21.

⁴⁶ იქვე, პარ. 23-24.

⁴⁷ იქვე, პარ. 25.

შესრულების ვალდებულება სახელმწიფოებისგან მოითხოვს, *inter alia*, შეიმუშაონ წყლის ეროვნული სტრატეგია და დაგეგმონ აქტივობები უფლების რეალიზებისთვის; უზრუნველყონ წყლის ეკონომიკური ხელმისაწვდომობა ყველასთვის; ხელი შეუწყონ მდგრად წვდომას წყალზე, განსაკუთრებით, სოფლად და ღარიბ მიდამოებში.⁴⁸

2. უფლება წყალსა და სანიტარიაზე ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებში

წყალსა და სანიტარიაზე მისაწვდომობის უფლების განხორციელება განსაკუთრებით საყურადღებოა ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებში. გამომდინარე იქიდან, რომ ბავშვები ხშირად აწყდებიან დაბრკოლებას ამ უფლებით სარგებლობისას, სახელმწიფოს აკისრია სპეციალური ღონისძიებების გატარების ვალდებულება. მათ შორის, გადაუდებელი აუცილებლობა ყველა საგანმანათლებლო დაწესებულების სასმელი წყლით მომარაგება.⁴⁹

გაეროს მდგრადი განვითარების მიზნები (SDG) ყურადღებას ამახვილებს ყველასთვის უსაფრთხო, არამალადობრივი, ინკლუზიური და ეფექტიანი სასწავლო გარემოს უზრუნველყოფაზე (მიზანი 4). იმის განსაზღვრად, თუ რამდენად არის შესრულებული შესაბამისი ამოცანა, მხედველობაში მიიღება შემდეგი ინდიკატორი (4.a.1): სკოლების რაოდენობა, რომლებშიც უზრუნველყოფილია ხელმისაწვდომობა: 1. სასმელ წყალზე, 2. სექსის მიხედვით დაყოფილ სანიტარიულ ობიექტებზე, და 3. ძირითად ხელსაზანსაშუალებებზე.⁵⁰

წყალსა და სანიტარიაზე ხელმისაწვდომობას მჭიდრო კავშირი აქვს უსაფრთხო სკოლის კონცეფციასთან⁵¹; კერძოდ, უსაფრთხო სკოლის კონცეფციის ფარგლებში გამოიყოფა 4 ინდიკატორი:

- დანერგოს და განავითაროს ჯანმრთელობაზე ორიენტირებული სასკოლო პოლიტიკა;
- უზრუნველყოს უსაფრთხო წყლისა და სანიტარიული პირობების ხელმისაწვდომობა;
- დანერგოს მოსწავლეთა ჰიგიენისა და ჯანმრთელობის ხელშეწყობი განათლება, სათანადო უნარების გამომუშავებით;
- უზრუნველყოს ჯანმრთელობისა და კვების სერვისების ხელმისაწვდომობა სკოლის ბაზაზე.⁵²

2012 წელს გაეროს ბავშვთა ფონდმა (UNICEF) სკოლებში წყლის, სანიტარიისა და ჰიგიენის პირობების უზრუნველყოფის (WASH) გლობალური ინიციატივა შეიმუშავა.⁵³ სტრატეგიული

⁴⁸ იქვე, პარ. 26.

⁴⁹ გაეროს ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ უფლებათა კომიტეტი, ზოგადი კომენტარი N15: უფლება წყალზე (პაქტის მე-11 და მე-12 მუხლები), 20 იანვარი 2003, E/C.12/2002/11, პარ. 16

⁵⁰ ინფორმაცია ხელმისაწვდომია ვებგვერდზე: <<https://undocs.org/A/RES/71/313>> [ბოლოს ნანახია 24.11.2018].

⁵¹ იქვე.

⁵² იქვე.

ხედვის დოკუმენტი მიზნად ისახავს სკოლებში უსაფრთხო სასმელი წყლის და გამართული სანიტარული ობიექტების, ასევე ჰიგიენის სწავლების მიმართულებით მდგომარეობის ხელშეწყობას. ზემოხსენებული სტრატეგიის განხორციელების ხელშეწყობად, შემუშავებულია წყლის, სანიტარიისა და ჰიგიენის სახელმძღვანელო სტანდარტები სკოლებისთვის, რომელიც ითვალისწინებს კონკრეტულ ღონისძიებებს ეკონომიკური და სოციალური შედეგების მისაღებად.⁵⁴

• დაავადებათა პრევენცია

არასაკმარის წყალთან, სანიტარიასა და ჰიგიენასთან დაკავშირებული დაავადებები მნიშვნელოვანი გამოწვევაა განვითარებადი ქვეყნებისთვის. მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციის ცნობით, დიარეულ დაავადებათა 88% გამოწვეულია უსუფთაო წყლით, არასათანადო სანიტარიითა და ჰიგიენით. ხშირია შემთხვევები, როდესაც სკოლებში არ მოიპოვება სასმელი წყალი და სანიტარული ობიექტები, ან მსგავსი ობიექტები არ არის სათანადო ხარისხის და რაოდენობის. ამგვარი პრობლემა განსაკუთრებით აქტუალურია სოფლად მდებარე სკოლებისთვის. შედეგად, აღნიშნულ დაწესებულებებში ადამიანებს შორის ფიზიკური კონტაქტის ინტენსივობის გათვალისწინებით, მოსწავლეებისა და ადმინისტრაციის წევრებისთვის ჯანმრთელობისთვის საშიში გარემო იქმნება, რასაც ამწვავებს ზავშეხების განსაკუთრებული დაუცველობა მსგავსი საშიშროებების მიმართ.

• სწავლა

წყლის შემადგენლობის უვნებლობა პირდაპირ კავშირშია ზავშეხის სწავლის უნარის განვითარებასთან; წყლის შედეგად მიღებული ჰელმიტური ინფექციები აფერხებს ფიზიკურ განვითარებას და შემეცნებით უნარებს, ამასთან, დიარეა, მალარია და სხვა ინფექციები ზავშეხის ავადობისას სკოლის გაცდენის ერთ-ერთ მთავარ მიზეზთა შორისაა. აღნიშნული პრობლემა თავისთავად უკავშირდება მასწავლებელთა ჯანმრთელობასაც, რაც საბოლოოდ სასწავლო პროცესის შეფერხებას განაპირობებს.

• გენდერი და შეზღუდული შესაძლებლობა

არასათანადო წყალი, სანიტარია და ჰიგიენური პირობები სკოლაში მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მოსწავლეებზე, განსაკუთრებით კი შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ზავშეხებზე. შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ზავშეხებისთვის ხელმისაწვდომი ტუალეტების არარსებობა, ხშირად გამორიცხავს მათ შესაძლებლობას, იარონ სკოლაში. ამასთან, სკოლებში

⁵³ გაეროს ზავშეხა ფონდი (UNICEF), წყალი, სანიტარია და ჰიგიენა (WASH) სკოლებში, გვ. 3, ხელმისაწვდომია ვებგვერდზე: <https://www.unicef.org/publications/files/CFS_WASH_E_web.pdf> [ბოლოს ნანახია 24.11.2018].

⁵⁴ გაეროს ზავშეხა ფონდი (UNICEF), წყალი, სანიტარია და ჰიგიენა (WASH) სკოლებში, გვ. 6.

სათანადო, განვალკვებული და დაცული ტუალეტებისა და დასაბანი ობიექტების არარსებობა ხშირ შემთხვევაში აიძულებს მშობლებს, თავი შეიკავონ ბავშვების სკოლაში გაშვებისგან. აღნიშნული გარემოებები განსაკუთრებულად პრობლემურია გოგონებისთვის მენსტრუალური ციკლის დროს, რაც გარკვეულ შემთხვევებში იწვევს მათ მიერ სკოლის მიტოვებას სექსუალური მომწიფების პერიოდში.

- **საზოგადოებაზე გავლენა**

ბავშვებს, რომლებსაც სკოლაში ხელი მიუწვდებათ სათანადო წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენურ პირობებზე, გააჩნიათ მეტი შესაძლებლობა, მოახდინონ ჰიგიენური განათლების ინტეგრირება საკუთარ ყოველდღიურ ცხოვრებაში და შეცვალონ საკუთარი ოჯახის წევრების ან უფრო ფართო საზოგადოების ჰიგიენური ქცევა.

ჰიგიენური ქცევა, რასაც ბავშვები სკოლაში ეუფლებიან, იმგვარ უნარებს განეკუთვნება, რომელთაც შეინარჩუნებენ ზრდასრულობისას და შემდეგ გადასცემენ საკუთარ შვილებს.

გაეროს ბავშვთა ფონდის (UNICEF) და მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციის მიერ შემუშავებული გაიდლაინების მიხედვით, წყლის, სანიტარიის და ჰიგიენის ხელმისაწვდომობა შემდეგ სტანდარტებს უნდა აკმაყოფილებდეს⁵⁵:

⁵⁵ ჯ. ადამსი, ჯ. ბარტრამი და სხვ., წყლის, სანიტარიისა და ჰიგიენის სტანდარტები დაბალშემოსავლიანი დასახლების სკოლებში, გვ. 18-25, ხელმისაწვდომია ვებგვერდზე: <http://www.who.int/water_sanitation_health/publications/wash_standards_school.pdf> [ბოლოს ნანახია 24.11.2018].

რაოდენობა (დღიური ნორმა ერთ ადამიანზე)	წყლის ობიექტები და ხელმისაწვდომობა	ტუალეტები	ჰიგიენის სტიმულირება; დაავადებების კონტროლი
5 ლიტრი სასმელი წყალი	წყალმომარების წერტილები საპნით/ალტერნატივით სამზარეულოსა და ტუალეტებში	1 ტუალეტი - 25 გოგონე; 1 ტუალეტი - 25 მდედრ. სქესის პერსონალზე; 1 ტუალეტი და 1 პისუარი - 50 ბიჭზე; 1 ტუალეტი და 1 პისუარი - 50 მამრ. სქესის პერსონალზე	- ჰიგიენის სწავლება სასწავლო კურსკულუმში - პოზიტიური ჰიგიენური ქცევის წახალისება
10-20 ლიტრი წყალი ჩასარეცხი ტუალეტებისთვის, რომელიც მიერთებულია ცენტრალურ წყალმომარაგებას	სათანადო სასმელი წყლის წერტილები ყველა მოსწავლისა და სკოლის პერსონალისთვის ნებისმიერ დროს	- შშმ პირთათვის მისაწვდომი; - გენდერულად სეგრეგირებული; - მომხმარებლისგან არაუმეტეს 30 მეტრით დამორბეული; - ახლოს ხელსაზანი მოწყობილობით	- დაავადებათა გადადების კონტროლის უნარ-ჩვევების გამომუშავება; - მათი გავრცელების პრევენცია და მინიმალიზაცია
1.5 – 3 ლიტრი წყალი არაავტომატური ჩარეცხვის სისტემის მქონე ტუალეტებისთვის			

2.1. ჯანმრთელობის დაცვასთან დაკავშირებული რისკები და შესაძლო ზიანი

სკოლას, თავისი პედაგოგიურ-აღმზრდელობითი ფუნქციიდან გამომდინარე, დიდი როლი ენიჭება ბავშვებში პირადი ჰიგიენის უნარ-ჩვევების ათვისებაში; გასათვალისწინებელია, რომ საგანმანათლებლო დაწესებულებას არა მხოლოდ საგანმანათლებლო და აღმზრდელობითი ფუნქცია აქვს, არამედ მოსწავლეების ჯანმრთელობის დაცვაზეც უნდა ზრუნავდეს და ხელს უწყობდეს ბავშვებში ჯანსაღი ცხოვრების წესის პოპულარიზაციას; სკოლა ვალდებულია, თანამშრომლები, პედაგოგები და მოსწავლეები უზრუნველყოს სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისათვის მაქსიმალურად უსაფრთხო გარემოთი. აღნიშნული კი არასათანადო

და ანტისანიტარიის პირობებში ვერ განხორციელდება; ანტისანიტარიულ გარემოში ყოფნა თანდათან ბავშვისთვის მისაღებ ნორმად იქცევა, ხოლო სასმელი წყლის არასაკმარისი მიღება ნეგატიურ გავლენას მოახდენს ბავშვის ჯანმრთელობაზე, მათ შორის, შემეცნებით აქტივობაზე. კვლევები გვიჩვენებს, რომ ზომიერი დეჰიდრატაციის პირობებშიც კი, ბავშვს უქვეითდება შემეცნებითი უნარი, განსაკუთრებით, მოკლევადიანი მეხსიერება და კონცენტრაცია⁵⁶.

ტუალეტების ხელმისაწვდომობის შეზღუდვა და არასათანადო პირობები საპირფარეშოებში სხვადასხვა სახის საფრთხეებს ქმნის - პირველ რიგში, ეს ჯანმრთელობის დაცვის პრობლემებია. ბავშვის ცენტრალური ნერვული, იმუნური, რეპროდუქციული და სხვა სისტემები ჩამოყალიბების პროცესშია და განვითარების გარკვეულ ეტაპებზე გარემო ფაქტორების ზემოქმედებამ ბავშვს შესაძლოა შეუქცევადი ზიანი მიაყენოს; ცივ ამინდში მსგავს პირობებში ტუალეტებით სარგებლობა შესაძლოა შარდ-სასქესო სისტემის ანთებითი დაავადებების გამომწვევი მიზეზი გახდეს. ბავშვის ორგანიზმს ამან შეიძლება მნიშვნელოვანი ზიანი მიაყენოს, ხოლო გოგონებში მენსტრუალური ციკლის პერიოდში ჰიგიენური პროცედურების დაუცველობამ შარდ-სასქესო სისტემის ანთებითი პროცესები გამოიწვიოს. კვლევები ასევე გვიჩვენებს, რომ სკოლებში ხელების დაბანა საპნით და წყლით ბევრად უფრო ეფექტანია, რადგან ამ დროს ხელების ზედაპირიდან ბაქტერიები ნადგურდება, რაც ინფექციური, პარაზიტული და სხვა დაავადებების პრევენციის ყველაზე ეფექტიანი საშუალებაა და ხელს უწყობს ბავშვთა ავადობის შემცირებას⁵⁷.

2.2. ეროვნული კანონმდებლობა ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებში წყალსა და სანიტარიაზე მისაწვდომობის სფეროში

მიუხედავად იმისა, რომ გაეროს მდგრადი განვითარების მიზნები (SDG) და ბავშვის უფლებების კომიტეტი (CRC) სახელმწიფოს მოუწოდებენ, შიდა დონეზე უზრუნველყონ წყალსა და სანიტარიაზე თანაბარი ხელმისაწვდომობა⁵⁸, აღნიშნულის ეროვნულ კანონმდებლობასა და პრაქტიკაში დანერგვა გარკვეული პრობლემებით ხასიათდება და მნიშვნელოვან გაუმჯობესებას საჭიროებს.

საქართველოს კონსტიტუციის⁵⁹ 35-ე მუხლის მე-4 პუნქტი სახელმწიფოს მოუწოდებს, მხარი დაუჭიროს საგანმანათლებლო დაწესებულებებს, კანონით დადგენილი წესით⁶⁰. განათლების

⁵⁶ Edmonds CJ and Jeffes B. "Does having a drink help you think? 6-7-Year-old children show improvements in cognitive performance from baseline to test after having a drink of water." *Appetite*. 53(3): 469-472, 2009. See also D'Anci KE, Constant F and Rosenberg IH. "Hydration and cognitive function in children." *Nutrition Reviews*. 64(10 Pt 1): 457-464, 2006. See also Benton D and Burgess N. "The effect of the consumption of water on the memory and attention of children." *Appetite*. 53(1): 143-146, 2009.

⁵⁷ ინფორმაცია ხელმისაწვდომია ვებგვერდზე: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3037063/> [ბოლოს ნანახია 03.11.2018].

⁵⁸ იხ. სქოლიო #6-#12.

⁵⁹ 23.03.2018 წლის კონსოლიდირებული ვერსია.

მიღების უფლება გარანტირებულია კონსტიტუციის ახალი რედაქციითაც⁶⁰, კერძოდ, 27-ე მუხლის პირველი და მე-2 პუნქტებით მხარდაჭერილია ზოგადი განათლების უზრუნველყოფა კანონით დადგენილი წესით. კონსტიტუციით აღიარებული განათლების უფლება თავის თავში მოიცავს საგანმანათლებლო დაწესებულებების გამართული მუშაობის ხელშეწყობას, მათ შორის, სკოლებში წყალსა და სანიტარიაზე ხელმისაწვდომობას. ზემოაღნიშნული კონსტიტუციური რეგულაცია ნეგატიური ვალდებულების ფარგლებში მოუწოდებს სახელმწიფოს არ მოახდინოს თვითნებური და არამართლზომიერი ჩარევა დაცული სფეროს ამ ფარგლებში, ხოლო პოზიტიური ვალდებულების გათვალისწინებით – სახელმწიფომ ხელი უნდა შეუწყოს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში უსაფრთხო და სათანადო ფიზიკურ გარემოზე ხელმისაწვდომობას, სანიტარულ-ჰიგიენური წესების დაცვას და ამ გზით, ზოგადი განათლების ხელმისაწვდომობის უფლების ეფექტიან განხორციელებას.

„ზოგადი განათლების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-7 მუხლის მე-3 პუნქტის „ე“ ქვეპუნქტის თანახმად, საქართველოს განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის სამინისტრო გაზრდილი ვაუჩერის ოდენობითა და დამატებითი ფინანსებით უნდა უზრუნველყოფდეს საჯარო სკოლაში ჯანმრთელობისათვის უსაფრთხო გარემოს შექმნას; ამავე კანონის მე-9 მუხლის მე-9 პუნქტიდან გამომდინარე, სკოლა ვალდებულია მის ტერიტორიაზე ან/და მიმდებარე ტერიტორიაზე შექმნას ჯანმრთელობისათვის, სიცოცხლისა და საკუთრებისათვის უსაფრთხო გარემო.

„წყლის შესახებ“ საქართველოს კანონის თანახმად, უზრუნველყოფილი უნდა იყოს ერთიანი სახელმწიფო პოლიტიკის გატარება წყლის დაცვისა და გამოყენების სფეროში; კანონის პრიორიტეტული სფეროა წყლის რესურსების რაციონალური გამოყენებაც, დღევანდელი და მომავალი თაობების ინტერესებისა და მდგრადი განვითარების პრინციპების გათვალისწინებით. კანონი ასევე განამტკიცებს სასმელ წყალზე მოსახლეობის მისაწვდომობის აუცილებლობასა და აღნიშნულის უფლების უპირველესი დაკმაყოფილების პრიმატს, ასევე, წყლის მავნე ზემოქმედების აცილებასა და ნეგატიური შედეგების ლიკვიდურობის მოთხოვნებს⁶¹. თუმცა, კანონი სათანადოდ ვერ ასახავს წყალზე უფლების რეალიზებისთვის აუცილებელ საერთაშორისო სტანდარტებს, რის გამოც, საჭიროა ამ კუთხით მნიშვნელოვანი საკანონმდებლო ცვლილებების განხორციელება, მათ შორის - წინამდებარე დოკუმენტში განხილული საერთაშორისო სტანდარტების მაქსიმალურად

⁶⁰ 2018 წლის ინფორმაცია ხელმისაწვდომია ვებგვერდზე: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=35> [ბოლოს ნანახია: 26.11.2018].

⁶¹ საქართველოს კონსტიტუციური კანონი „საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლილების შეტანის შესახებ“ საქართველოს კონსტიტუციურ კანონში ცვლილების შეტანის თაობაზე“, 23.03.2018.

⁶² „წყლის შესახებ“ საქართველოს კანონი, მუხლი 4 („გ“, „ე“ ქვეპუნქტები)

ასახვა „წყლის რესურსების მართვის შესახებ“ საქართველოს კანონის პროექტში და აღნიშნული კანონპროექტის დროულად მიღება.⁶³

2001 წელს, საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის №308/ნ ბრძანებით, „სკოლამდელი და ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებების მოწყობის, აღჭურვისა და სამუშაო რეჟიმის სანიტარიული წესებისა და ნორმების დამტკიცების შესახებ“, საჯარო სკოლებში წყლის, სანიტარიისა და ჰიგიენის შესახებ, სავალდებულო ნორმები მიიღეს. თუმცა, აღნიშნული პერიოდის შემდგომ, დოკუმენტი აღარ განახლებულა და არც სახელმწიფოსა და ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულების ვალდებულებები გაუმჯობესდა.

რეგლამენტის მე-3 (2.4.3) მუხლის მე-9 პუნქტის პირველი და მე-2 ქვეპუნქტების თანახმად, „ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებას უნდა გააჩნდეს სასმელი, სამეურნეო, ხანძარსაწინააღმდეგო და ცხელი წყალმომარაგების სისტემები, კანალიზაციითა და წყალსადენით, რომელიც შეესაბამება სამშენებლო ნორმებს. ამასთან, სასწავლო დაწესებულებაში აუცილებელია იყოს ცენტრალური წყალმომარაგება და კანალიზაცია“. ამასთან, ამავე პუნქტის მე-5 ქვეპუნქტის მიხედვით, „ცხელი წყლით უზრუნველყოფილი უნდა იყოს სასწავლო დაწესებულების კვების ბლოკი, საშაპე, ხელსაბანი, სამედიცინო კაბინეტი“. ხოლო მე-3 მუხლის მე-4 პუნქტის მე-11 ქვეპუნქტის თანახმად, „ცენტრალური წყალმომარაგებისა და გათბობის უქონლობის შემთხვევაში, ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულების სამეურნეო ზონის ტერიტორიაზე უნდა განთავსდეს საქვაბე სისტემები და წყალსადენო ავზი“.

მიუხედავად ზემოაღნიშნული რეგულაციებისა, დადგენილების ძირითადი დებულებები ვერ პასუხობს საერთაშორისო სტანდარტებს, საჯარო სკოლებში ამ ეტაპზე არსებულ გამოწვევებსა და საჭიროებებს. ტექნიკური რეგლამენტი საჭიროებს მნიშვნელოვან ცვლილებებს, განსაკუთრებით კი, სანიტარიისა და ჰიგიენის დაცვის სფეროებში. ეროვნული კანონმდებლობა ღიად ტოვებს საერთაშორისო მოთხოვნებით დადგენილ ისეთ საკითხებს, როგორიცაა - მოსწავლის უფლება წყლის უვნებლობის საკითხების ინფორმაციულ ხელმისაწვდომობაზე, ჰიგიენის საკითხების სწავლება საჯარო სკოლებში, წყლის რესურსების გამოყენების დაცვაზე ყურადღების გამახვილება და ა.შ. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ კანონმდებლობით არ რეგულირდება მოსწავლეთა სანიტარიულ დღეებში ჩართულობის საკითხები და ა.შ.

მათ შორის, უნდა აღინიშნოს, რომ რეგლამენტის მე-5 მუხლის მე-40 პუნქტის თანახმად, ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულების ყველა სართულზე უნდა არსებობდეს ტუალეტები ბიჭებისა და გოგონებისათვის, კარიანი კაბინებით (ჩამკვეთების გარეშე). მაშინ, როდესაც, მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციის მითითებით, ტუალეტების ადგილმდებარეობა სკოლებში ყურადღებით უნდა იყოს შერჩეული ძალადობის რისკების

⁶³ იხ. ქვეთავი 1.1.

(სექსუალური ძალადობის ჩათვლით) შესამცირებლად და პრივატულობის საკმარისად უზრუნველსაყოფად; ამასთან, მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციის მიერ მომზადებულ პუბლიკაციაში პირდაპირ ვხვდებით ჩანაწერს, საპირფარეშოს ჩამკეტის აუცილებლობაზე - „ტუალეტი უნდა იკეტებოდეს შიგნიდან (მისი გამოყენებლის უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად)“. შესაბამისად, წინამდებარე რეგლამენტის რეგულაციით ხდება აქტიური ჩარევა მოსწავლეთა უსაფრთხოებისა და პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის დაცვის გარანტიებში.

2.3. საჯარო სკოლებში სასმელი წყლის ხარისხსა და უვნებლობაზე ზედამხედველობის რეგულირება

ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის (WHO) რეკომენდაციით, სასმელი წყლის მიღებასთან დაკავშირებული ჯანმრთელობის პოტენციური რისკი უნდა შეაფასოს ზედამხედველობის შესაბამისმა ორგანომ, რაც გულისხმობს ინსპექტირების სისტემურ პროგრამას, რომელმაც, შესაძლოა, მოიცვას აუდიტი, ანალიზი, სანიტარიული შემოწმება და სხვა ასპექტები⁶⁴. გარდა ამისა, ზედამხედველობა უნდა განხორციელდეს წყლის მიწოდების ინფრასტრუქტურაზე, შემნახველ რეზერვუარებსა და მილსადენიან თუ მილსადენის გარეშე წყლის გამანაწილებელი სისტემების მუშაობაზე⁶⁵.

„წყლის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-10 მუხლით განისაზღვრა სახელმწიფო ორგანოთა კომპეტენცია წყალთან დაკავშირებული ურთიერთობის მოწესრიგების სფეროში, ხოლო მე-12 მუხლით გაიწერა თვითმმართველი ერთეულების კომპეტენციები. კანონის თანახმად, წყლის დაცვისა და რაციონალური გამოყენების შესახებ ნორმატიული ბაზის სრულყოფა და შესრულებაზე ზედამხედველობა ცენტრალურ ორგანოთა კომპეტენციას განეკუთვნება⁶⁶, ხოლო თვითმმართველი ერთეულების ტერიტორიაზე ადგილობრივი მნიშვნელობის წყლის რაციონალური გამოყენებისა და დაცვის ღონისძიებებზე ზედამხედველობა, ისევე, როგორც წყლის აღრიცხვა და გამოყენების რეგისტრირება, - უშუალოდ ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოთა კომპეტენციაში შედის⁶⁷.

საქართველოს მთავრობის N58 დადგენილების, „სასმელი წყლის ტექნიკური რეგლამენტის“ მე-3 მუხლის პირველი პუნქტის თანახმად, „სასმელი წყლის ხარისხის შიდა კონტროლი და მონიტორინგი უნდა ხორციელდებოდეს წყლის მიმწოდებლის მიერ“; ხოლო მე-4 მუხლის მიხედვით, „სასმელი წყლის ხარისხის სახელმწიფო კონტროლისა და მონიტორინგის სქემა, ჯერადობა, განსასაზღვრი მაჩვენებლები და გამოსაცდელი სინჯების რაოდენობა განისაზღვრება შესაბამისი სახელმწიფო მაკონტროლებელი ორგანოს მიერ კანონით

⁶⁴ World Health Organization. Water, sanitation and hygiene standards for schools in low-cost settings. 2003, 1

⁶⁵ იქვე.

⁶⁶ იქვე, მუხლი 10 („ა“, „ბ“ ქვეპუნქტები)

⁶⁷ იქვე, მუხლი 12 („ა“, „ბ“, „გ“ ქვეპუნქტები)

დადგენილი წესით”; ამასთან, სასმელი წყლის გამოცდა უნდა ჩატარდეს აკრედიტებულ დამოუკიდებელ ლაბორატორიაში, კანონით დადგენილი წესით.

საქართველოს მთავრობის 2010 წლის 25 ივნისის №173 დადგენილებით დამტკიცებული „ტექნიკური რეგლამენტი – სურსათის/ცხოველის საკვების ჰიგიენის ზოგადი წესის“ შესაბამისად, სურსათის საწარმოებლად ბიზნესოპერატორი უნდა იყენებდეს ისეთი ხარისხის სასმელ წყალს, რომელიც აკმაყოფილებს საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილ მოთხოვნებს; **აღნიშნულის კონტროლი სურსათის უვნებლობის სააგენტოს მიერ ხორციელდება სკოლის სასადილოების გეგმური თუ არაგეგმური ინსპექტირების დროს⁶⁸. შესაბამისად, განსაკუთრებით პრობლემურად რჩება წყლის უვნებლობის მონიტორინგი იმ სკოლებში, სადაც არ ფუნქციონირებს ბუფეტები.** ამასთან, გამომდინარე იქედან, რომ სააგენტოს მიერ საკუთარი უფლებამოსილების ფარგლებში ყოველწლიური მონიტორინგი ტარდება სკოლების მცირე ნაწილში, სისტემური და რეგულარული მონიტორინგი წყლის უვნებლობასთან დაკავშირებით საჯარო სკოლების უმრავლესობაში ვერ ხორციელდება.

საქართველოს განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს ინფორმაციით⁶⁹, 2016-2017 სასწავლო წელს მონიტორინგისა და კოორდინაციის სამმართველოს მიერ ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებში მიმდინარე სასწავლო პროცესისა და გარემოს მონიტორინგი განხორციელდა 92 საჯარო სკოლაში, თუმცა აღნიშნული ტიპის შემოწმება სასმელი წყლის მიკრობიოლოგიური დაბინძურების კვლევას არ ითვალისწინებს.

ამ საკითხთან კავშირში მნიშვნელოვანია, რომ საქართველოს განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს მიერ მოწოდებული ინფორმაციით⁷⁰, სკოლის ადმინისტრაციის ინიციატივით უნდა ხდებოდეს წყლის უვნებლობის პროფილაქტიკური შემოწმება ყოველწლიურად, თუმცა, როგორც სახალხო დამცველის მონიტორინგის შედეგები და წინამდებარე კვლევა წარმოაჩენს, მსგავსი ვალდებულების შესახებ სკოლების ადმინისტრაციის ნაწილს ინფორმაცია არ აქვთ ან/და ფინანსური რესურსის არასაკმარისი ოდენობის გამო, მსგავსი ტიპის შემოწმებას ვერ ახორციელებენ.

აქვე აღსანიშნავია, რომ 2018 წელს საქართველოს განათლების, მეცნიერების, სპორტისა და კულტურის სამინისტროს, საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროსა და მუნიციპალიტეტებს შორის გაფორმდა მემორანდუმი, რომლის მიხედვითაც მუნიციპალიტეტებმა უნდა უზრუნველყონ საჯარო სკოლების ინფრასტრუქტურული პროექტების განხორციელება, მათ შორის, საჯარო სკოლებში **წყლის ხელმისაწვდომობისა და სანიტარულ-ჰიგიენური ნორმების დაცვის კუთხით არსებული**

⁶⁸ სსიპ სურსათის უვნებლობის სააგენტოს კორესპონდენცია N 09/2633; 05/04/2018.

⁶⁹ კორესპონდენცია N MES 6 18 00290575, 05/04/2018.

⁷⁰ კორესპონდენცია N MES 41701363888, 07/11/2017.

მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად. ცვლილების განხორციელების პარალელურად, პრობლემატურია, რომ დროულად ვერ განხორციელდა სათანადო ფინანსური და მატერიალური რესურსების მუნიციპალიტეტებისთვის გადაცემა, რათა ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებში ამ მხრივ არსებული საჭიროებები მოგვარდეს.

3. წყალსა და სანიტარიაზე ხელმისაწვდომობის უფლების რეალიზაცია პრაქტიკაში

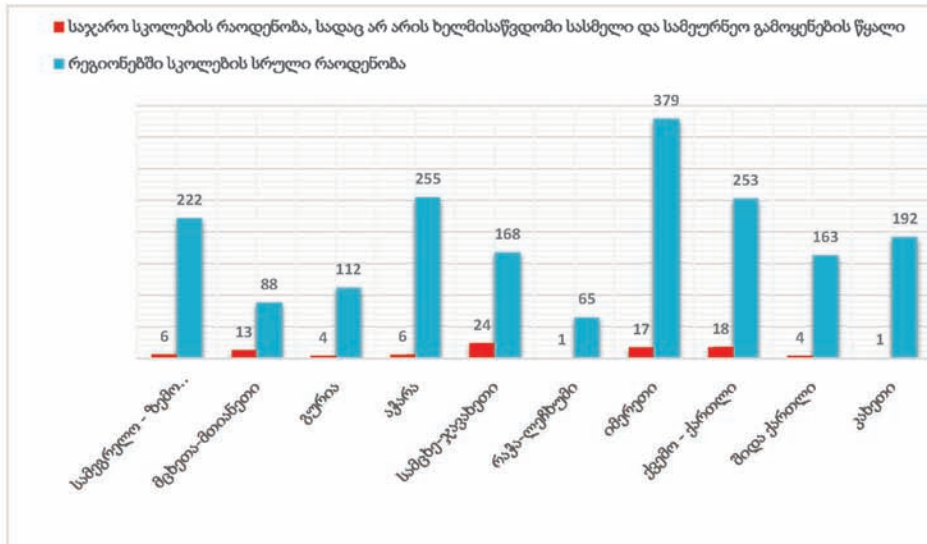
საქართველოს განათლების, მეცნიერების, სპორტისა და კულტურის სამინისტროდან და სსიპ სურსათის ეროვნულ სააგენტოდან მიღებული ოფიციალური ინფორმაციის გაანალიზების და შესწავლის შედეგად იკვეთება, რომ ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებების ნაწილში, შეზღუდულია ხელმისაწვდომობა ჯანმრთელობისთვის უვნებელ წყლის რესურსებზე, რაც რიგ შემთხვევებში ასევე წარმოშობს ჰიგიენისა და სანიტარიის დაცვის პრობლემებს.

საქართველოს განათლების, მეცნიერების, სპორტისა და კულტურის სამინისტროს ინფორმაციით, 2017 წლის მდგომარეობით, საქართველოში 94 საჯარო სკოლაში არ იყო ხელმისაწვდომი სასმელი და სამეურნეო გამოყენების წყალი⁷¹ (იხ. ცხრილი #1), სკოლების მნიშვნელოვან ნაწილში კი წყალგაყვანილობის სისტემა ფუნქციონირებდა მხოლოდ დაწესებულების შენობის გარეთ (ეზოში), რაც არღვევს როგორც საერთაშორისო, ისე - ეროვნული კანონმდებლობის მოთხოვნებს და საფრთხეს უქმნის არასრულწლოვანთა და სკოლაში დასაქმებულ პირთა ჯანმრთელობას.

ამასთან, ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებში ამ ეტაპამდე ვერ ხორციელდება წყლის დაბინძურების შემთხვევათა დროული გამოვლენა, პრევენცია და დაბინძურების შემთხვევებზე რეაგირების ეფექტური მექანიზმის დანერგვა. დაწესებულებების მნიშვნელოვან ნაწილში არ ფუნქციონირებს წყალგაყვანილობის გამართული სისტემა, ვერ ხორციელდება ეფექტიანი და სისტემური მონიტორინგი წყლის უვნებლობის, სანიტარიისა და ჰიგიენის დაცვის მდგომარეობაზე.

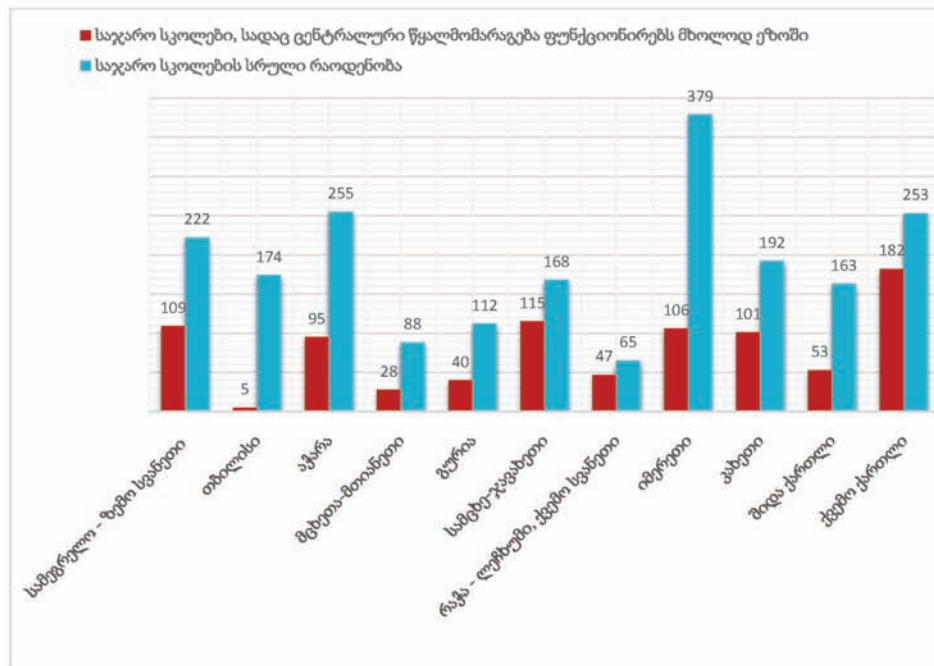
⁷¹ საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს კორესპონდენცია #4329/18; 15.03.2018.

ცხრილი N1: საჯარო სკოლები, სადაც არ არის ხელმისაწვდომი სასმელი და სამეურნეო გამოყენების წყალი

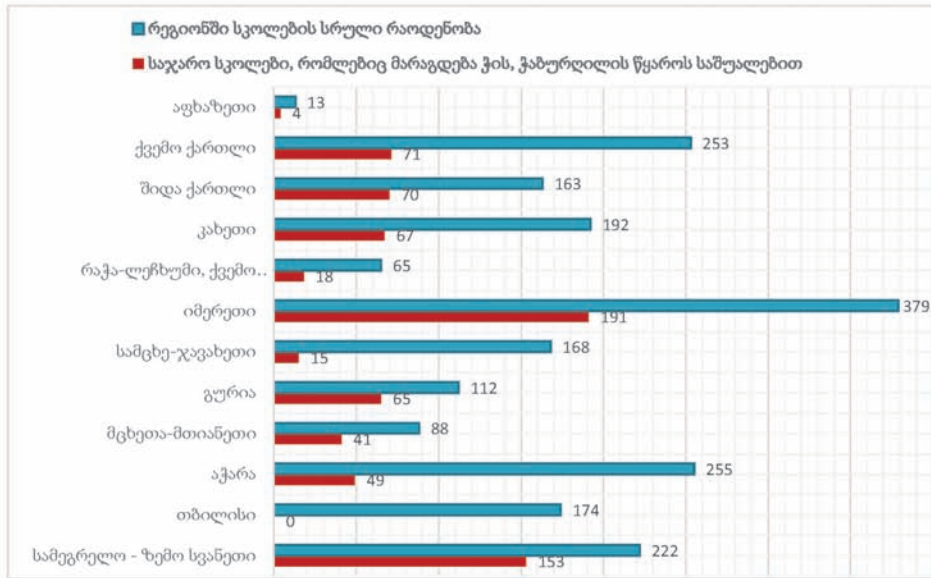

ცხრილი N2 - საჯარო სკოლები, სადაც ცენტრალური წყალმომარაგება ფუნქციონირებს მხოლოდ ეზოში

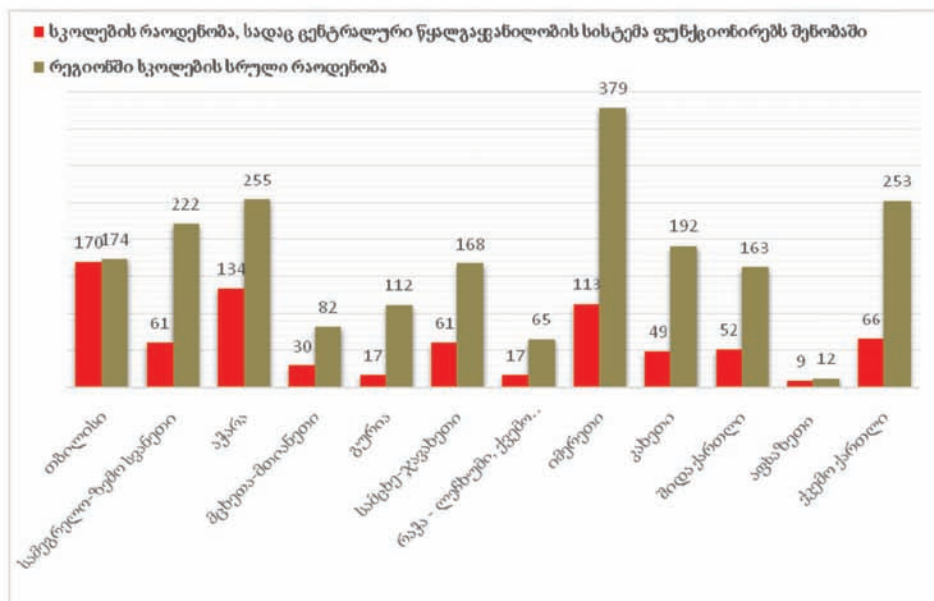

ცხრილი N3 - საჯარო სკოლები, რომლებიც მარაგდება ჰის, ჰაბურდილის წყაროს საშუალებით

ცხრილი N4 - საჯარო სკოლების რაოდენობა, სადაც ცენტრალური წყალგაყვანილობის სისტემა შენობაშია

საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სსიპ „სურსათის უვნებლობის სააგენტოსგან“ მიღებული ინფორმაციის თანახმად, 2016 – 2017წწ. სათანადო წესით ჩატარებული, აკრედიტებული ლაბორატორიული კვლევის ფარგლებში, საჯარო სკოლებში გამოიკვლიეს სასმელი წყლის 60 სინჯი. 2016 წლის კვლევის შედეგების თანახმად, 20 სინჯი არ შეესაბამებოდა „სასმელი წყლის ტექნიკური რეგლამენტის მოთხოვნებს, ხოლო 2017 წლის (9 თვის მონაცემებით) მდგომარეობით, 11 სკოლაში გამოვლინდა დაბინძურების შემთხვევები¹; ეს სასმელი წყლის ეპიდემიოლოგიურ არაკეთილსამედობაზე მიუთითებს და წყლის არაფექტიანი გაუსწებოვნებით იყო გამოწვეული.

სასმელი წყლის ლაბორატორიული კვლევის შედეგების თანახმად, „სასმელი წყლის ტექნიკურ რეგლამენტთან“ შეუსაბამობის შემთხვევები, ძირითადად, მიკრობიოლოგიური მაჩვენებლების დარღვევასთან არის დაკავშირებული, კერძოდ, სასმელ წყალში აღინიშნება

¹ სსიპ „სურსათის უვნებლობის სააგენტოს“ წერილი N16389/17, 13.11.2017

საერთო კოლიფორმული ბაქტერიების, *E. coli*-ისა და *Streptococcus faecalis*² არსებობა. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ სანიტარიულ-მიკრობიოლოგიური დარღვევების უმეტესობა სოფლის სასმელ-სამეურნეო წყალმომარაგების ცენტრალიზებული სისტემების გამანაწილებელ ქსელებში გამოვლინდა.

4. სკოლებში ჩატარებული მონიტორინგის შედეგები

წინამდებარე კვლევის მიზნებისთვის, წყლისა და სანიტარიის უფლების მონიტორინგი ჩატარდა საქართველოს 6 რეგიონის (აჭარა, სამეგრელო-ზემო სვანეთი, კახეთი, სამცხე-ჯავახეთი, რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი, ქვემო ქართლი) 108 ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებაში, როგორც მცირე, ისე - საშუალო და დიდ კონტინგენტთან სკოლებში, ასევე, ქალაქად და სოფლად, მათ შორის, მაღალმთიან რეგიონებში³.

მონიტორინგის შედეგად გამოვლინდა, რომ საჯარო სკოლების ფიზიკური მოწყობა და სანიტარულ-ჰიგიენური მდგომარეობა ნაკლებად არის ორიენტირებული მოსწავლეთა საჭიროებებზე. სკოლებში წყლის ხელმისაწვდომობა, გამართული საპირფარეშოებისა და წყალმომარაგების ობიექტების მუშაობა, ჰიგიენური ნორმების დაცვა და გაუმჯობესება დღემდე უმწვავეს პრობლემად გვევლინება.

წინამდებარე ქვეთავებში წარმოდგენილი მონაცემები იმ საჭიროებებსა და პრობლემებს ასახავს, რომლებიც არსებობს საქართველოს სკოლებში წყლის ხელმისაწვდომობის, სანიტარიის და ჰიგიენის დაცვის თვალსაზრისით.

4.1. შიდა რეგულაციები წყლისა და სანიტარიის სფეროში

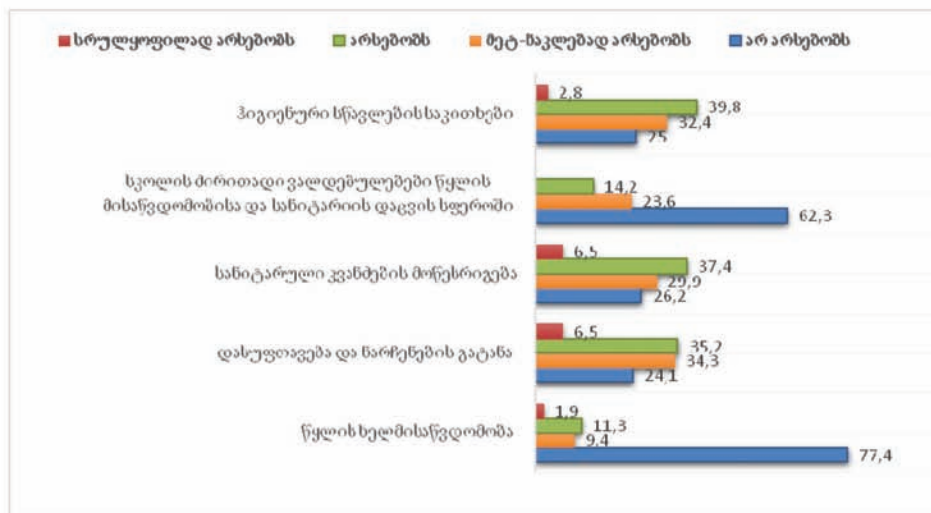
სკოლების ადმინისტრაციის წარმომადგენლების გამოკითხვის შედეგები აჩვენებს, რომ დაწესებულებათა შიდა რეგულაციები ნაკლებად მოიცავს სკოლის ძირითადი ვალდებულებებს წყლის ხელმისაწვდომობისა და სანიტარიის დაცვის სფეროში. კერძოდ, შემოწმებული სკოლების დიდ ნაწილს წყლის ხელმისაწვდომობის შესახებ სპეციალური შიდა რეგულაციები არ გააჩნია (77.4%). სკოლების მცირე ნაწილში არსებობს რეგულაციები, რომლებიც ზოგადად ეხება დაწესებულებათა ვალდებულებებს წყლის ხელმისაწვდომობისა და სანიტარიის საკითხებს („მეტ-ნაკლებად არსებობს“, „არსებობს“ - 37.8%, „არ არსებობს“ - 62.3%).

² *E. Coli* -*Escherichia coli* (ნაწლავის ჩხირი), ადამიანის და ცხოველების ნორმალური მიკროფლორის წარმომადგენელია; იწვევს ჩირქოვან-ანთებით პროცესებს, სეპტიცემიას. ამ ბაქტერიის არსებობა წყალსა და საკვებ პროდუქტებში მიუთითებს მათ ფეკალურ გაქუჩყიანებაზე. *Streptococcus faecalis* – D ჯგუფის სტრეპტოკოკი ორგანიზმში იწვევს სეპტიკურ პროცესებს.

³ დეტალურად იხილეთ თავი „კვლევის მეთოდოლოგია“.

ცხრილი N 5 - არსებობს თუ არა სკოლაში სპეციალური რეგულაციები (%)

4.2. ხელმისაწვდომობა წყალმომარების ობიექტებსა და ჰიგიენური საშუალებებზე

საჯარო სკოლების ვიზუალური დათვალიერების შედეგები ავლენს პრობლემებს სკოლების წყალმომარებასა და ჰიგიენასთან დაკავშირებით, მათ შორის, საუბარია ბუფეტის, სამედიცინო კაბინეტის და ცენტრალური წყალგაყვანილობის სისტემის არარსებობაზე.

სახალხო დამცველის მონიტორინგმა გამოავლინა რიგი საჯარო სკოლები, სადაც **საერთოდ არ არის სასმელი და სამეურნეო გამოყენების წყალი**, რაც პრობლემებს უქმნის როგორც მოსწავლეებს, ისე სკოლის თანამშრომლებსა და განსაკუთრებით დამლაგებლებს, ვინაიდან მსგავს შემთხვევებში, **სკოლის დამლაგებლებს ტექნიკური გამოყენების წყლით სკოლის მომარგება რამდენიმე კილომეტრით დაშორებული ადგილობრივი მოსახლის ეზოდან ან საერთო წყალმომარების ობიექტიდან უწევთ**. მსგავს პირობებში მოსწავლეებს არ აქვთ შესაძლებლობა მიიღონ საკმარისი ოდენობის სასმელი წყალი, დაიბანონ ხელი და ა.შ.

ასევე გაირკვა, რომ სოფლად მდებარე და მცირეკონტინგენტის სკოლებში განსაკუთრებით მწვავედ დგას **სკოლის ბუფეტების არარსებობის პრობლემა**, რის გამოც, მოსწავლეები

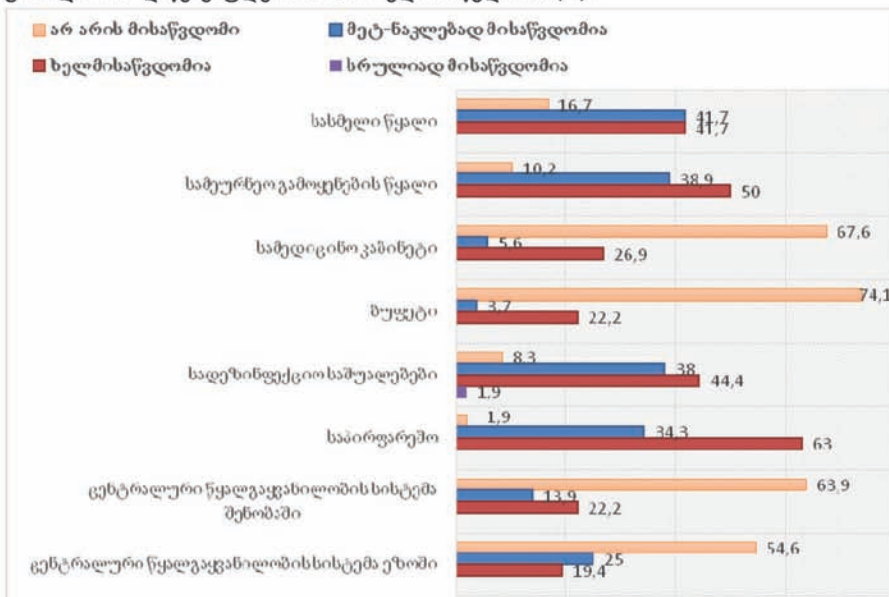

სასკოლო დროს ხშირად სკოლასთან ახლოს მდებარე ადგილობრივ მაღაზიებში ყიდულობენ საკვებს, რომლის უვნებლობაც არ კონტროლდება.

რიგ შემთხვევებში, სკოლის ადმინისტრაციის წარმომადგენლების მონაცემები განსხვავდება ვიზუალური დათვალიერების მონაცემებისგან; ადმინისტრაციის წარმომადგენელთა მხოლოდ მცირე ნაწილი ასახელებს სასმელი წყლის ხელმისაწვდომობას, როგორც პრობლემას (11 სკოლა). თუმცა აქვე ყურადსადეგია ადმინისტრაციის მიერ დასახელებული პრობლემების ჩამონათვალი: *სასმელად უვარგისი ჰის წყალი და მოსწავლეების მიერ სასმელი წყლის სახლიდან ტარება; გრაფიკით მიწოდებული წყალი; ამინდის გაუარესების გამო შეფერილი სასმელი წყალი; ზამთარში წყლის გაყინვის გამო შეფერხებით მიწოდება და ა.შ.*

ვიზუალური დათვალიერების შედეგად გამოიკვეთა, რომ შემოწმებული სკოლების უმეტესობაში არ არის ხელმისაწვდომი შემდეგი რესურსები: ბუფეტი (74.1%); სამედიცინო კაბინეტი (67.6); ცენტრალური წყალგაყვანილობის სისტემა სკოლის შენობაში (63.9%); ცენტრალური წყალგაყვანილობის სისტემა სკოლის ეზოში (54.6%):

ცხრილი N6 - დაწესებულებაში არის/ხელმისაწვდომია (%):

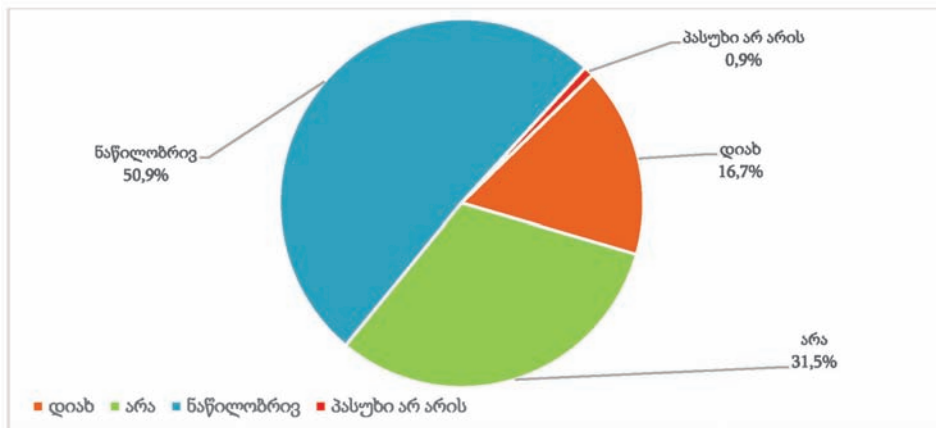

4.3. სკოლების წყალმომარებისა და სანიტარული ობიექტების გამართულად მუშაობის შეფასება

სკოლის წყალმომარების ობიექტების გამართულობის შეფასებისას, განსხვავებები გამოვლინდა ადმინისტრაციის წარმომადგენლებისა და ვიზუალური დათვალიერების შედეგად მიღებულ მონაცემებს შორის. კერძოდ, რიგ შემთხვევებში, ადმინისტრაციის წარმომადგენლები უფრო დადებითად ახასიათებდნენ სკოლაში ამ მხრივ არსებულ მდგომარეობას, ვიდრე ეს ვიზუალური დათვალიერების შედეგებიდან გამოიკვეთა. თუმცა, სკოლების ნაწილში, ადმინისტრაციის წარმომადგენლები ასევე საუბრობენ ისეთ პრობლემურ საკითხებზე, როგორიცაა *სველი წერტილების შეუსაბამო თანამედროვე სტანდარტებთან; არა იზოლირებული და სარემონტო საპირფარეშოები (მათ შორის, ხშირად ტუალეტებს არ აქვს კარი, არ მუშაობს ხელსაბანი ონკანი); არ მუშაობს კანალიზაცია, სოფლის სკოლებში ხშირად არის გასაწმენდი და სარეაბილიტაციო საკანალიზაციო სისტემა; საპირფარეშოს ჯიხურებში არ არის გამართული ჩასარეცხი სისტემები; სკოლაში თანხების ნაკლებობა საპირფარეშოს მოსაწყობად და ა.შ.*

მონიტორინგის შედეგად მიღებული მონაცემების მიხედვით, სკოლის სანიტარული ობიექტები მოქმედი, სრულად ტექნიკურად გამართული და სულთა 108 საჯარო სკოლიდან მხოლოდ 18 საჯარო სკოლაში (16.7%).

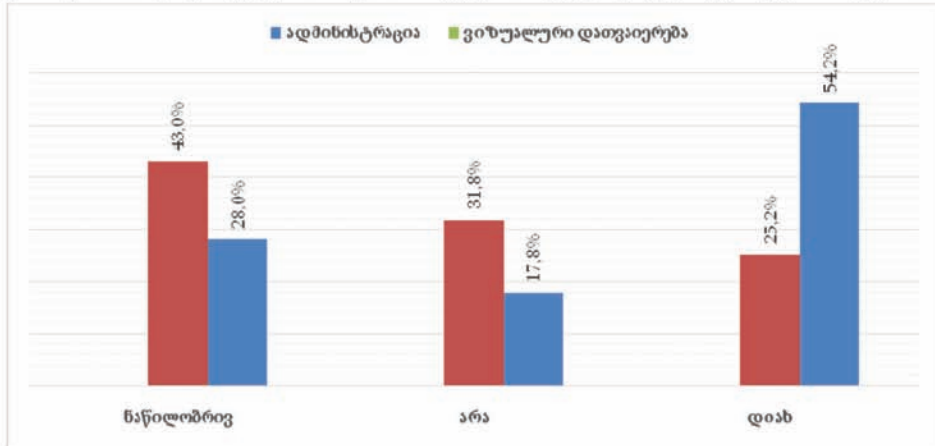
ცხრილი N7 - სკოლის სანიტარული ობიექტები მოქმედი, ტექნიკურად გამართული და სულთა

საჯარო სკოლების გეოგრაფიული განლაგების მიხედვით, კვლევის შედეგად გამოვლინდა შემდეგი ტიპის განსხვავებები: ხელსაბანი ნიჟარები და ბუფეტი ქალაქის ტიპის დასახლების სკოლების მოსწავლეებისთვის უფრო ხელმისაწვდომია, ვიდრე სოფლად მდებარე სკოლების

მოსწავლეებისათვის (ხელსაბანი ნიჟარები ხელმისაწვდომია: ქალაქი - 90.9%, სოფელი - 69.8%; ბუფეტი ხელმისაწვდომია და გამართულად მუშაობს: ქალაქი - 71.4%; სოფელი - 19.3%).

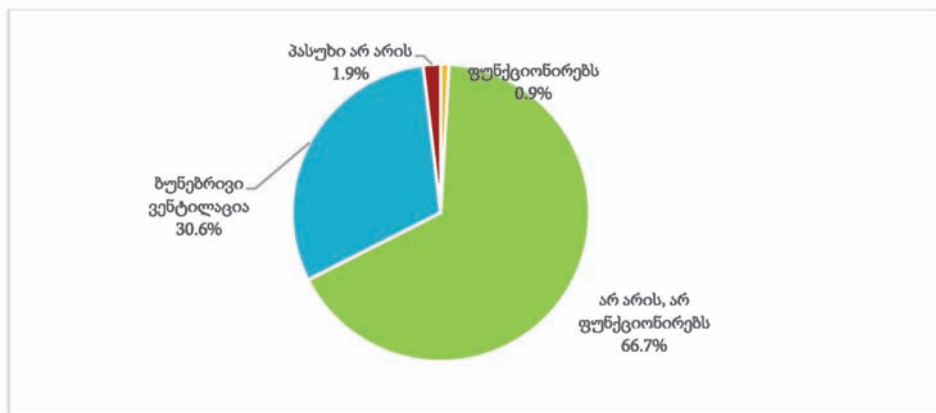
ცხრილი N8 - სკოლის წყალმომარების ობიექტები მოქმედი და ტექნიკურად გამართულია

ამასთან, ვიზუალური დათვალიერების შედეგად აღმოჩნდა, რომ კვლევაში მონაწილე სკოლების უმეტესობაში ვენტილაციის სისტემა არ მუშაობს. (66.7%), ხოლო დაახლოებით მესამედში ბუნებრივი ვენტილაციაა (30.6% - 33 სკოლა). სკოლებში ბუნებრივი და ხელოვნური ვენტილაციის პრობლემები სკოლის საპირფარეშოებსა და მათ მიმდებარე ტერიტორიაზე ანტისანიტარულ სუნს წარმოშობს.

ცხრილი N9 - სკოლის სანიტარულ ობიექტებში ვენტილაციის ფუნქციონირება

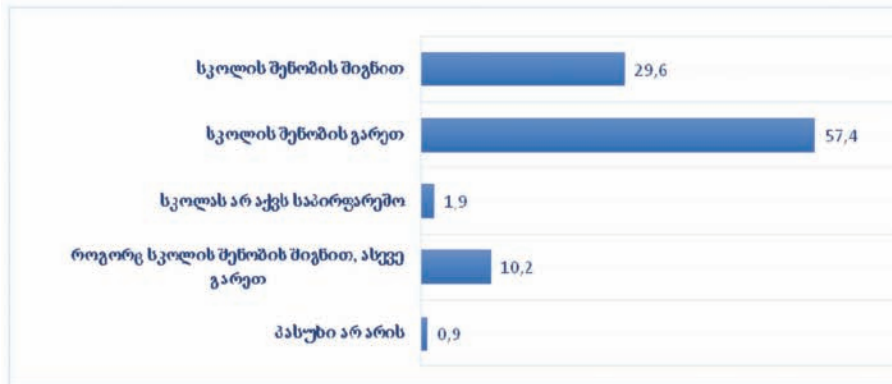
4.4. სკოლის საპირფარეშოებში არსებული მდგომარეობა

სკოლების ფიზიკური გარემოსა და სანიტარული წერტილების დათვალიერება ცხადყოფს, რომ *სველი წერტილები ხშირად ანტისანიტარულ პირობებში ფუნქციონირებს, დროულად ვერ ხდება ნარჩენების გატანა, საპირფარეშოს ჯიხურების დასუფთავება და რეცხვა, მოძველებულია ტუალეტების ინფრასტრუქტურა, რიგ სკოლებში საპირფარეშოს ჯიხურებს არ აქვს კარ-ფანჯარა, ავარიულია და არის ჩამოშლის საფრთხე. მსგავსი პრობლემების გამო, სკოლის თანამშრომლები და მოსწავლეები თავს არიდებენ სკოლის საპირფარეშოებით სარგებლობას.*

სკოლების ნაწილში მოქმედი საპირფარეშოები ანტისანიტარულ მდგომარეობაშია, ნაკლებად გვხვდება ხელსაბანი საპონი, ქაღალდი, ხელსაწმენდი, ხელსაბანი ონკანი და ა.შ. საპირფარეშოს ჯიხურებში შემთხვევათა მხოლოდ 44.4%-შია ხელსაბანი საპონი, შემთხვევათა 26.9%-ში - ხელსაწმენდი, ხოლო 25.9% - მუშაობს წყალჩამრეცხი სისტემა. საგულისხმოა, რომ შემოწმებისას ასევე გამოვლინდა სხვადასხვა სახის პრობლემები რომლებიც ეხება უფუნქციო წყალჩამრეცხი სისტემას, ანტისანიტარიას, სპეციფიკურ სუნს და ა.შ.

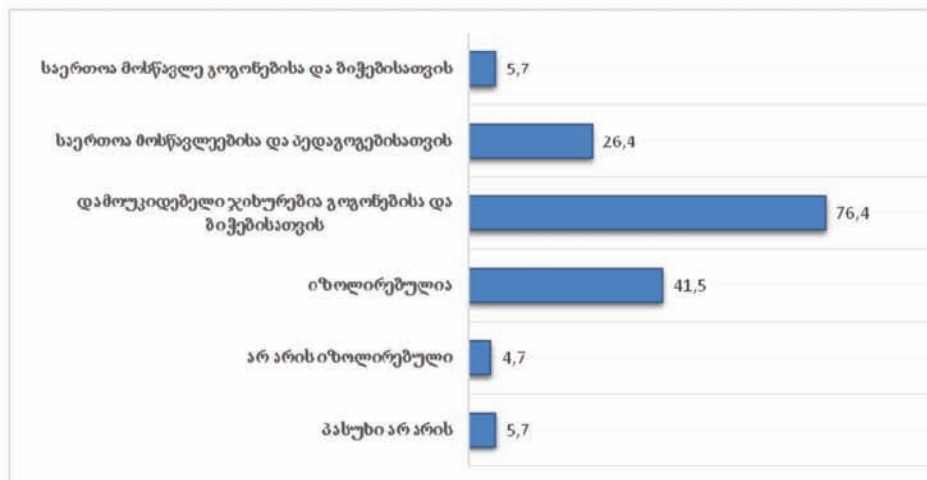
ვიზუალურმა დათვალიერებამ აჩვენა, რომ შემოწმებულ სკოლებში, უმთავრესად კი, სოფლად და მალაღმთიან რეგიონებში, საპირფარეშოს ჯიხურები ძირითადად სკოლების შენობების გარეთ (57.4%) არის მოთავსებული. 11 სკოლაში საპირფარეშოს ჯიხურები განთავსებულია როგორც სკოლის შენობის შიგნით, ისე გარეთ.

ცხრილი N10 - სად არის განთავსებული საპირფარეშოს ჯიხურები (%):

ვიზუალური დათვალიერების შედეგად გამოვლინდა, რომ უმეტეს შემთხვევებში, სკოლებში საპირფარეშოს დამოუკიდებელი ჯიხურებია გოგონებისა და ბიჭებისათვის (შემთხვევათა 76.4%). საერთო საპირფარეშო მოსწავლეებისა და პედაგოგებისათვის დასახელდა შემთხვევათა 26.4%-ში.

ცხრილი N11 - საპირფარეშოს ჯიხურების მოწყობა (%):

შენიშვნა: კითხვაზე შესაძლებელი იყო ერთზე მეტი პასუხის ვარიანტის არჩევა

4.5. ფიზიკური გარემოს დალაგება; სადებიზინფექციო სამუშაოები და ნარჩენების გატანა

გამოკითხულ თანამშრომელთა განცხადებით, სველი წერტილები სკოლების უმრავლესობაში ყოველდღიურად სუფთავდება (98 სკოლა - 90.7%); საკლასო ოთახებს შემოწმებული სკოლების 78.7%-ში (85 სკოლა) დამლაგებლები ალაგებენ-ასუფთავებენ. თუმცა, სკოლების ვიზუალურმა დათვალიერებამ ასევე გამოავლინა, რომ ჯგუფების, კვების ბლოკის, სამედიცინო კაბინეტის, ზავშეთა განთავსების სხვა უჯრედების დალაგება/დასუფთავების შესახებ რაიმე სახის აღწერა/აღრიცხვა თითქმის არ მიმდინარეობს (95 სკოლა - 88%).

ნარჩენების გატანასთან დაკავშირებით, ასევე გამოიკვეთა, რომ **სოფლის სკოლებში ნაგავს ან ეზოში წვავენ, ან შენობაში ადგილზე ინახება კვირის განმავლობაში და შემდგომ გააქვთ სკოლის ტერიტორიიდან. რამდენიმე სკოლაში ასევე გამოვლინდა, რომ ნაგავს ახლომდებარე მდინარეში ყრიდნენ.** ამასთან, სკოლის ადმინისტრაციის გამოკითხვიდან იკვეთება, რომ დალაგებასა და ნარჩენების გატანაზე პასუხისმგებელ პირებს წარმოადგენენ:

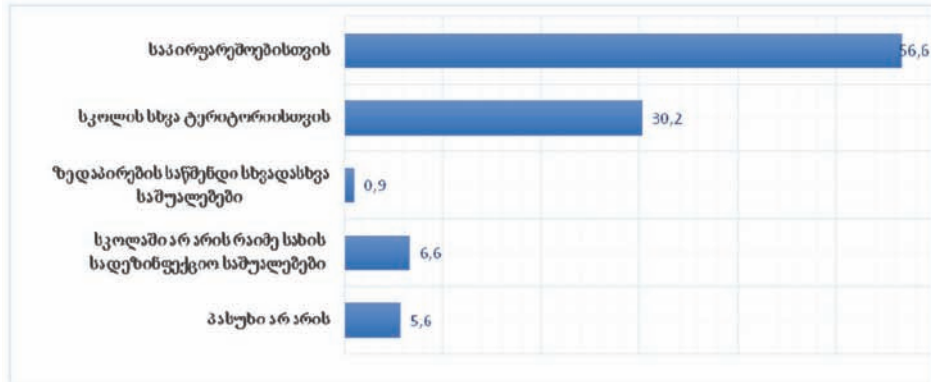
- საპირფარეშოსა და ბუფეტში, ძირითადად ტექნიკური პერსონალი (დამლაგებელი, მტუკი⁴, დარაჯი, მებუფეტე, მეიჯარე, მწე, ადმინისტრატორი);
- საკლასო ოთახების და სკოლის დერეფნების დალაგებასა და ნარჩენების გატანაზე მთავარი პასუხისმგებელი პირები არიან დამლაგებელი და მტუკი (დაახლ. 91 - 95%), მათთან ერთად მასწავლებლები/დამრიგებელი და მოსწავლეები (მათ შორის - მორიგე);
- სპორტული დარბაზის დალაგება/ნარჩენების გატანა - დამლაგებელი (დაახლ. 80%), სპორტის მასწავლებელი (დაახლ. 18%);
- სკოლის სხვა ტერიტორიაზე დალაგების და ნარჩენების გატანის ძირითად პასუხისმგებელ პირებად რჩებიან ასევე დამლაგებელი და მტუკი (დაახლ. 76%), ასევე მოიხსენიებიან: დარაჯი, მებუფეტე, მეიჯარე, მწე, ადმინისტრატორი, მასწავლებლები/დამრიგებელი და მოსწავლეები (მათ შორის - მორიგე), მეფოვე.

სასკოლო ტერიტორიის დალაგება-დასუფთავების კუთხით მნიშვნელოვანი პრობლემაა ისიც, რომ **სკოლის შესაბამის თანამშრომლებს არ აქვთ სათანადო ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ რა წესითა და ჯერადობით უნდა სუფთავდებოდეს სასკოლო ნივთები, საკლასო ოთახები, საპირფარეშოები და სკოლის სხვა ტერიტორია, ან ტარდებოდეს ე.წ. „დებიზინფექცია“.** გამოკითხულ დამლაგებელთა, ასევე ადმინისტრაციის წარმომადგენელთა ცნობით, სადებიზინფექციო საშუალებებად, ძირითადად გამოიყენებენ ქლორსა (72.2%) და სარეცხ ფხვნილს, სპეციალურ ხსნარსა და ქლორს - ერთობლივად (14.8% - 16 სკოლა). **რიგ სკოლებში პირდაპირი წესით ხდება მერხების, სკამებისა და საკლასო ნივთების „დაქლორვა“, მცირეობა უყუარეს სკოლებში კი არ აქვთ სათანადო თანხა სარეცხი და სადებიზინფექციო საშუალებების შესასყიდად.**

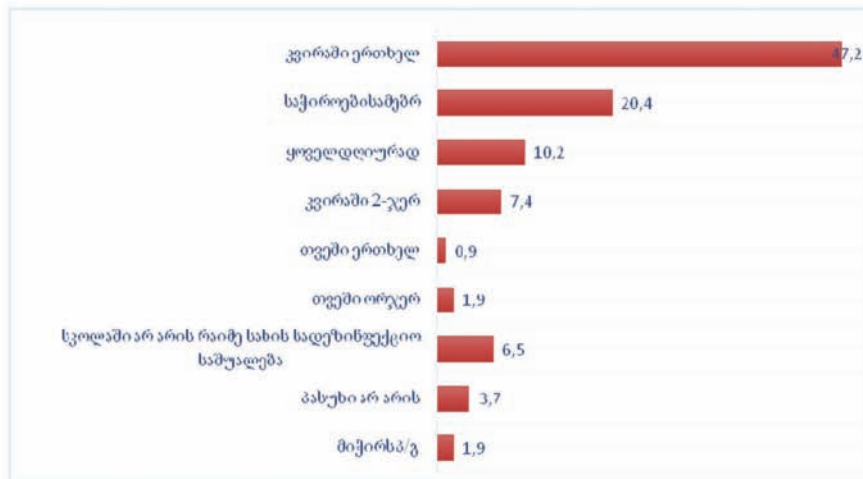
⁴ განმ. ავტ.: მატერიალურ-ტექნიკური საკითხების უზრუნველყოფის კოორდინატორი.

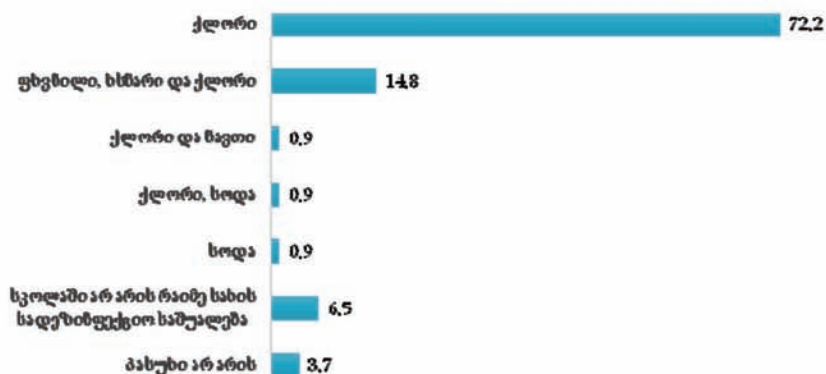
ცხრილი N12 სადებიზინფექციო საშუალებები სკოლებში - (%)

ცხრილი N13 - სადებიზინფექციო საშუალებების ჩატარების პერიოდულობა (%):

ცხრილი N14 - რა სახის სადებიზინფექციო საშუალებებია სკოლაში?

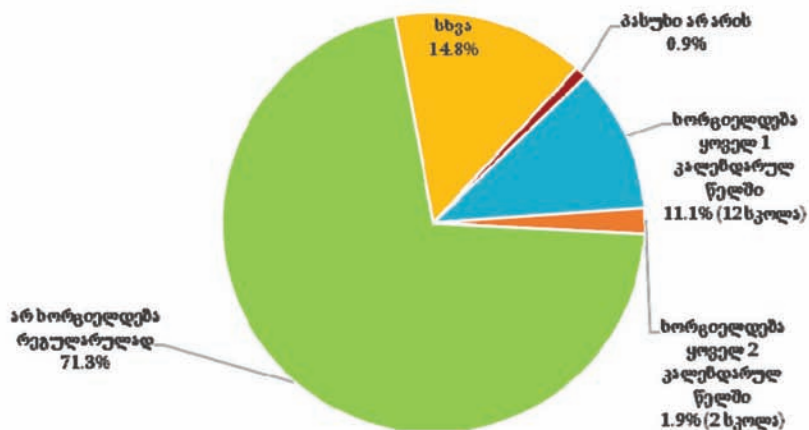

4.6. სკოლებში წყლის უვნებლობის მონიტორინგი

როგორც მონიტორინგის შედეგებმა აჩვენა, სკოლების უმრავლესობაში წყლის უვნებლობის მონიტორინგი არ ჩატარებულა ან არარეგულარულად ტარდება (71.3%), 12 სკოლაში ტარდება ყოველ 1 კალენდარულ წელში ან/და ჩატარებულა ბოლო 1 წლის განმავლობაში; ხოლო შემოწმებული სკოლებიდან 16 სკოლაში დადასტურდა წყლის სასმელად ვარგისიანობა და უსაფრთხოება.

საყურადღებოა, რომ რეგიონებში, წყლის უვნებლობის მონიტორინგის კუთხით განსხვავებული მდგომარეობა იკვეთება. გამოკითხვის შედეგად დგინდება, რომ საჯარო სკოლებს ტერიტორიული თუ ფინანსური მისაწვდომობის პრობლემების გამო, ნაკლებად აქვთ შესაძლებლობა, თავიანთი ინიციატივით, შესაბამისად აკრედიტებულ ლაბორატორიებში გამოიკვლიონ წყლის უვნებლობა რეგიონებში მდებარე რიგ სკოლებში, ადმინისტრაციის წარმომადგენელთა ნაწილის განცხადებით, დაწესებულებას სათანადო ფინანსური რესურსი არ აქვს საიმისოდ, რომ თავიანთი ინიციატივით გამოიკვლიონ შესაბამის აკრედიტებულ ლაბორატორიაში მათ სკოლაში მომდინარე სასმელი წყლის მიკრობიოლოგიური უვნებლობა, ამასთან, ადმინისტრაციის ნაწილი არ არის ინფორმირებული, რომელ უწყებას ევალება ან რა გზით უნდა შემოწმდეს სკოლაში მომდინარე სასმელი წყლის უვნებლობა.

ცხრილი N15 - სკოლაში წყლის უვნებლობის მონიტორინგის ჩატარება (%)

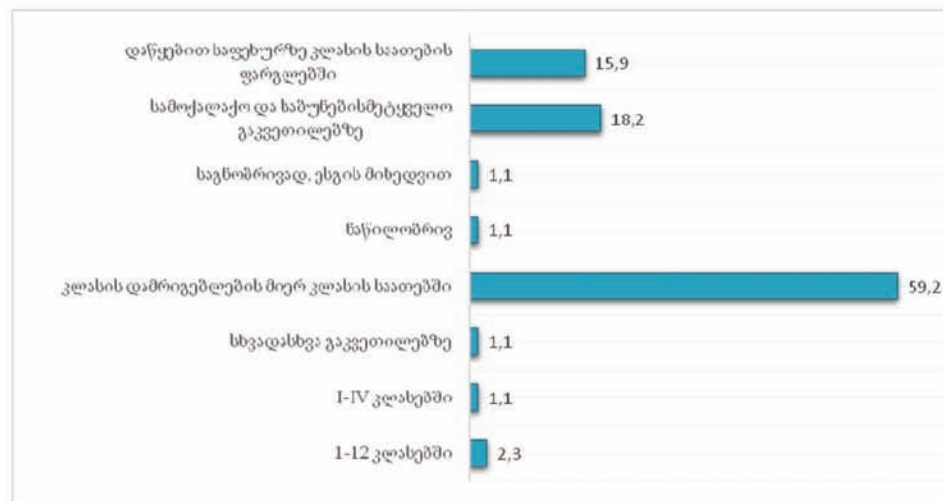

4.7. სკოლებში ჰიგიენის სწავლების საკითხები

სკოლების ადმინისტრაციის წარმომადგენლებიდან, გამოკითხული რესპონდენტების (96 რესპონდენტი) 11.1% (12 რესპონდენტი) მიუთითებს, რომ მათ სკოლებში ჰიგიენის საკითხები არ ისწავლება. იმ დაწესებულებებში კი, სადაც აღნიშნული საკითხები საგანმანათლებლო პროცესის ნაწილია (88.9%), სწავლების მეთოდები და სახეები განსხვავდება სასკოლო საფეხურებისა და საგნების მიხედვით, აღმოჩნდა, რომ მოსწავლეებს ჰიგიენის დაცვის საკითხებზე, ძირითადად დამრიგებლები ესაუბრებიან კლასის საათების ფარგლებში:

ცხრილი N16 - რომელ საფეხურზე და რა სახით ისწავლება სკოლაში ჰიგიენის საკითხები (%):

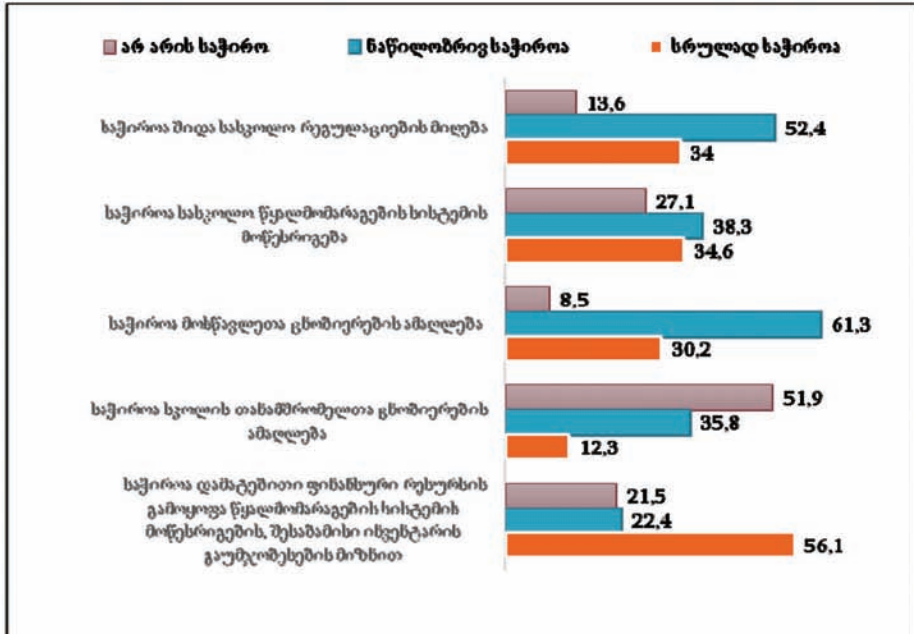

მოსწავლეებთან ჩატარებული ფოკუს ჯგუფების შედეგად ასევე გამოვლინდა, რომ ბავშვებს უმეტესად ზოგადი ტიპის ინფორმაცია აქვთ წყლის უვნებლობისა და ჰიგიენური ნორმების დაცვის შესახებ, უსაფრთხო წყლის ხელმისაწვდომობაზე ბავშვების ინფორმაცია, უმთავრესად, ზედაპირულია; მისაწვდომობის კუთხით კი აღმოჩნდა, რომ ბავშვები თავადაც ხშირად არიან ჩართულნი საკლასო ოთახების დალაგება-დასუფთავების პროცესში და ე.წ. „მორიგეობის“ ფარგლებში ინაწილებენ სკოლაში სხვადასხვა სამუშაოებს დასუფთავების კუთხით.

4.8. ღონისძიებები წყლის, სანიტარიისა და ჰიგიენის დაცვის ნორმების გასაუმჯობესებლად

კვლევის პროცესში სკოლის ადმინისტრაციების წარმომადგენლებს უნდა დაესახელებინათ რამდენად საჭიროებს მათი სკოლა სხვადასხვა ღონისძიებას წყლის, სანიტარიისა და ჰიგიენის დაცვის ნორმების გასაუმჯობესებლად. კვლევამ აჩვენა, რომ ყველაზე ნაკლებ საჭიროებას, სკოლის ადმინისტრაციის თანამშრომლები, მათი ცნობიერების ამაღლებაზე მიმართულ ღონისძიებებში ხედავენ („არ არის საჭირო“ - 51.9%; თუმცა ნაწილობრივ საჭიროდ მიიჩნევენ 35.8%). ყველაზე საჭირო („ნაწილობრივ“ და „სრულად“) - მოსწავლეთა ცნობიერების ამაღლება - 91.5% (სადაც 61.3% ნაწილობრივ საჭიროებას მიუთითებს) და მუნიციპალიტეტის მხრიდან დამატებითი ფინანსური რესურსის გამოყოფა, ცენტრალური წყალმომარაგების სისტემის მოწესრიგების, სკოლის შესაბამისი ინვენტარის გაუმჯობესების მიზნით - 78.5% (სადაც უფრო მაღალი ხვედრითი წილი - 56.1% აქვს „სრულად საჭიროს“. ამას გარდა აღნიშნული მონაცემი ყველაზე მაღალია სხვა ღონისძიებების „სრულად საჭირო“ მონაცემებთან შედარებით).

ცხრილი N17 - თქვენს სკოლაში წყლის, სანიტარიისა და ჰიგიენის ნორმების დაცვის გასაუმჯობესებლად რა შესაძლო ღონისძიებების გატარება იქნებოდა მნიშვნელოვანი (%)

შენიშვნა: "სხვა"-ში გამოიკვეთა შემდეგი მოსაზრებები: საკანალიზაციო სისტემა მთლიანად გამოსაცვლეულია; სკოლაში ჩატარდეს სარემონტო სამუშაოები; წყლის შემოყვანა შენობაში; აუცილებელია ტუალეტები შენობაში იყოს განთავსებული; ჰიგიენის წესებზე ინსტრუქციის გამოკვრა.

დასკვნა

მიუხედავად იმისა, რომ როგორც ეროვნული კანონმდებლობა, ისე საერთაშორისო რეგულაციები ავალდებულებს სახელმწიფოს, ხელი შეუწყოს წყლისა და სანიტარიის უფლების თანაბარ ხელმისაწვდომობას, საქართველოს საჯარო სკოლებში ამ უფლების დაცვა და განმტკიცება დღემდე უმწვავეს პრობლემად რჩება.

სკოლებში ამ მხრივ არსებული პრობლემები უმთავრესად უკავშირდება სასწავლო პროცესისათვის ნაკლებად კეთილსაიმედო გარემოს შექმნას, ხელმისაწვდომობის ნაკლებობას წყალსა და სანიტარიაზე და გამართული ინფრასტრუქტურული გარემოს უზრუნველყოფის პრობლემებს. სახალხო დამცველის აპარატის მიერ ჩატარებული მონიტორინგის შედეგებმა გვიჩვენა, რომ რიგ სკოლებში, სასკოლო გარემო და ინფრასტრუქტურული პირობების, წყლის ხელმისაწვდომობისა და სანიტარიულ-ჰიგიენური

მდგომარეობის მხრივ არსებული მდგომარეობა საგანგაშოა და საჭიროებს გადაუდებელ მოწესრიგებას, რაც სახელმწიფოს პასუხისმგებელი უწყებების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრიორიტეტი უნდა იყოს.

რეკომენდაციები

საქართველოს მთავრობას

- განახლდეს საჯარო სკოლებში წყლის, სანიტარიისა და ჰიგიენური ნორმების რეგულირების შესახებ ტექნიკური რეგლამენტი, წყლის, სანიტარიისა და ჰიგიენის (WASH) პრინციპების გათვალისწინებით;
- შეფასდეს სასმელი წყლის ხელმისაწვდომობასა და ხარისხზე არსებული მექანიზმის ეფექტიანობა და დაიგეგმოს შესაბამისი ცვლილებების განხორციელება საჯარო სკოლებში ზედამხედველობის სისტემური და ეფექტიანი მექანიზმის, მათ შორის, წყლის უვნებლობის რეგულარული მონიტორინგის სპეციალური პროგრამისა და წესის განსაზღვრისათვის;
- გონივრულ ვადებში განხორციელდეს საჯარო სკოლებში წყლისა და სანიტარული ნორმების შემოწმების შედეგად გამოვლენილ დარღვევათა აღმოფხვრაზე აქტიური კონტროლი.

საქართველოს განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს

- მუნიციპალურ ორგანოებთან თანამშრომლობით, დროულად გაკონტროლდეს ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებში წყალმომარაგების მილსადენი სისტემების შეყვანა, სასმელი წყლის ხელმისაწვდომობა და ხარისხი;
- რეგულარულად განხორციელდეს ცნობიერების ამაღლების კამპანიები არასრულწლოვნებისთვის, მშობლებისა და სკოლაში დასაქმებული პროფესიონალებისთვის წყლის რესურსების მისაწვდომობისა და რაციონალური გამოყენების, სანიტარიისა და ჰიგიენის ნორმების შესახებ;
- სასწავლო პროგრამებში აქტიურად და ბავშვებისათვის ხელმისაწვდომ ფორმატში დაინერგოს წყლის რესურსების რაციონალური გამოყენების, სანიტარიისა და ჰიგიენის ნორმების შესახებ სწავლების საკითხები;
- ხელი შეეწყოს საჯარო სკოლებში შიდა დოკუმენტაციისა და რეგულაციების შემუშავება/მოწესრიგებას წყლის, სანიტარიისა და ჰიგიენის შესახებ.

ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებს

- ხელი შეეწყოს წყალმომარაგების სისტემის გაუმჯობესებასა და წყლის ხარისხის ამაღლებას, განსაკუთრებული ყურადღება მიექცეს სოფლად და მაღალმთიან რეგიონებში მცხოვრებ მოსახლეობასა და განსაკუთრებით, ბავშვებისათვის წყლის მისაწვდომობის უზრუნველყოფის საკითხებს;
- გამოვლინდეს ყველა ის საჯარო სკოლა, სადაც პრობლემა წყლის ხელმისაწვდომობა, საპირფარეშოებში არსებული მძიმე სანიტარიულ-ჰიგიენური მდგომარეობა და დაიგეგმოს პრობლემის მოგვარების მიზნით გასატარებელი ღონისძიებები.

დანართი 1: საჯარო სკოლებში წყალმომარაგების ობიექტებისა
და საპირფარეშოების მდგომარეობის ამსახველი ფოტომასალა
ANNEX #1: PHOTOS SHOWING THE SITUATION IN THE
WATER FACILITIES AND TOILETS OF PUBLIC SCHOOLS

სსიპ მესტიის მუნიციპალიტეტის სოფელ ბეჩოს საჯარო სკოლა

სსიპ მესტიის მუნიციპალიტეტის სოფელ გუშალის საჯარო სკოლა

სსიპ მარტვილის მუნიციპალიტეტის სოფელ ჯოღაშის საჯარო სკოლა

სსიპ მარნეულის მუნიციპალიტეტის სოფელ ყულარის საჯარო სკოლა
(ბებო ყულარის კორპუსი)

ქვემო ყულარის საჯარო სკოლის კორპუსი

სსიპ მარნეულის მუნიციპალიტეტის სოფელ იმირის საჯარო სკოლა

სსიპ შუახევის მუნიციპალიტეტის სოფელ ბუთურაბულის საჯარო სკოლა

სსიპ ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტის სოფელ ერგანს საჯარო სკოლა

სსიპ ქობულეთის მუნიციპალიტეტის სოფელ ბობოყვანის საჯარო სკოლა

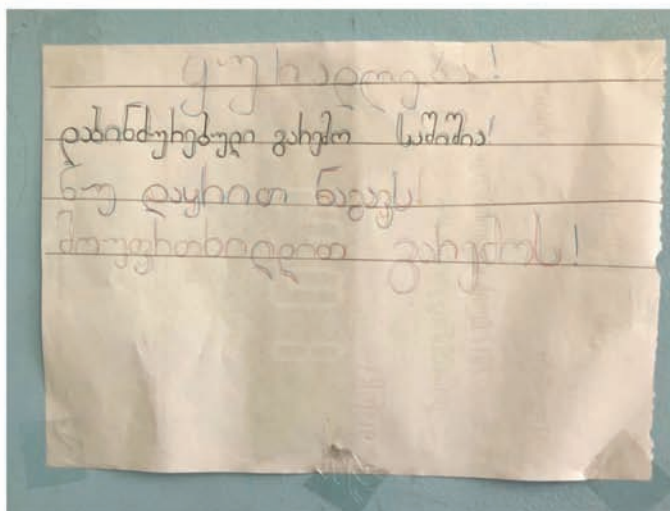
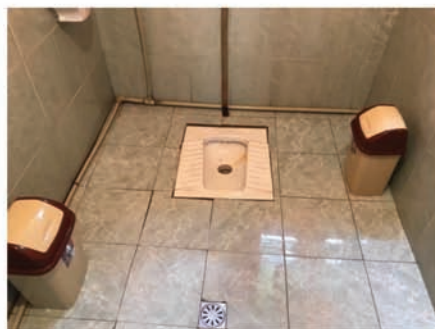
ამბროლაურის მუნიციპალიტეტის სსიპ ნიკორწმინდის საჯარო სკოლა

ჩოლურის საჯარო სკოლა

ლენტეხის მუნიციპალიტეტის სსიპ სასაშუალო საჯარო სკოლა

სსიპ დედა ლენთეხის საჯარო სკოლა

სოფელ ლილიუხის საჯარო სკოლა

ონის მუნიციპალიტეტის სოფის საჯარო სკოლა

ამბროლაურის მუნიციპალიტეტის სსიპ ჭრებალოს საჯარო სკოლა

საქართველოს სახალხო
დამცველის აპარატი

PUBLIC DEFENDER'S
OFFICE OF GEORGIA